

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

О. М. КРАМАРЕНКО, Ю. І. ЛАВРЕНТОВИЧ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК з дисципліни "Кредитування і контроль"

Рекомендовано Методичною радою НУК

Електронне видання комбінованого
використання на DVD-ROM

МИКОЛАЇВ • НУК • 2011

УДК 336.71
ББК 65.9(2)26я7
К 78

Рецензенти: І. А. Воробйова, канд. екон. наук, доц., проф. каф. фінансів;
П. М. Карась, канд. екон. наук, доц., проф. НУК
Електронний аналог друкованого видання:

Крамаренко О. М.
К 78 Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль"
/О. М. Крамаренко, Ю. І. Лаврентович. – Миколаїв: Видавництво НУК,
2011. – 105 с.

Розглядається система відносин, яка виникає між комерційною банківською установою і позичальником у процесі здійснення кредитних операцій.

Призначений для студентів денної форми навчання та післядипломної освіти за спеціальністю "Фінанси" для самостійного вивчення курсу "Кредитування і контроль".

УДК 336.71
ББК 65.9(2)26я7

Навчальне видання

**КРАМАРЕНКО Оксана Марківна
ЛАВРЕНТОВИЧ Юрій Ігорович**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК з дисципліни "Кредитування і контроль"

Редактор *Ю.О. Віршовка*
Комп'ютерне складання та верстання *В.Г. Мазанко*
Коректор *М.О. Паненко*

© Крамаренко О. М.,
Лаврентович Ю. І., 2011
© Видавництво НУК, 2011

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 6,2. Обсяг даних 2342 кб.
Тираж 14. Вид. № 13. Зам. № 103.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування,
54025, м. Миколаїв, просп. Героїв Сталінграда, 9
E-mail : publishing@nuos.edu.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2506 від 25.05.2006 р.

ПЕРЕДМОВА

В умовах ринкової економіки одну з найважливіших ролей відіграє банківська система, тому особливе значення набуває вивчення відносин, які виникають між банківською установою і позичальником у процесі здійснення кредитних операцій. Це потребує підготовки спеціалістів – фахівців банківського профілю, що мають теоретичні знання та практичні навички щодо прийняття рішень про надання позичок та мінімізації ризиків, пов'язаних з банківською діяльністю. Під час вивчення дисципліни студенти одержують знання щодо здійснення банківського моніторингу в процесі кредитування та мінімізації витрат, пов'язаних з банківською діяльністю. Вивчають умови виникнення кредитної угоди між банківською установою і позичальником, оцінюють ризики, що виникають у процесі діяльності банківських установ, визначають критерії оцінки ризиків та управління ними і засоби захисту від ризиків, кредитоспроможність позичальника, вартість кредитної послуги. Отримують знання щодо формування резервів для покриття можливих втрат від кредитних операцій та ін.

Курс "Кредитування і контроль" належить до прикладних дисциплін при підготовці фахівців банківського профілю, а також до базових курсів програми підготовки спеціалістів. Предмет тісно пов'язаний з дисциплінами "Банківські операції", "Центральний банк і грошово-кредитна політика", "Банківський менеджмент", "Фінансовий менеджмент", "Банківський нагляд", "Облік і аудит у банку", "Аналіз банківської діяльності" тощо.

Автори висловлюють щиру подяку Т. А. Атружбі за плідну співпрацю при створенні посібника.

РОБОЧА ПРОГРАМА ЗА ТЕМАМИ

Модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Тема 1. Засади банківського кредитування і прийняття рішень про надання позички

Кредитний потенціал комерційних банківських установ. Поняття ресурсів комерційної банківської установи. Сутність та види кредиту. Класифікація банківських кредитів. Кредитна політика комерційної банківської установи. Способи надання та повернення банківського кредиту. Оцінка доцільності кредитування. Маржа як міра прибутковості кредитної операції. Складання кредитної угоди.

Тема 2. Банківські ризики

Сутність банківських ризиків. Види банківських ризиків та їхня характеристика. Ризики внутрішні та зовнішні. Фінансові та операційні ризики. Класифікація банківських ризиків. Функції ризик-менеджменту. Класифікація банківських ризиків.

Тема 3. Кредитний ризик як складова банківських ризиків

Оцінка та управління банківським ризиком. Стратегія кредитного ризику. Критерії оцінки кредитного ризику та способи захисту від нього. Якісний аналіз. Кількісний аналіз. Основні методи кількісного аналізу: статистичний метод, метод експертних оцінок, метод аналогій, аналіз чутливості (вразливості), метод імітаційного моделювання. Процес управління ризиком: виявлення ризиків, оцінка, розробка заходів щодо управління ризиками, впровадження згаданих заходів, оцінка результатів. Методи мінімізації кредитного ризику. Балансування активів та пасивів за термінами. Збалансована та незбалансована за термінами стратегія управління ризиками. Метод гепу. Кумулятивний геп. Оцінка та управління процентним ризиком. Хеджування ризику зміни відсоткових ставок.

Тема 4. Менеджмент кредитного ризику

Методи управління кредитним ризиком. Формування стратегії ризик-менеджменту. Принципи управління ризиками. Основні етапи управ-

ління ризиком. Правила вибору варіанта рішення в ситуаціях ризику. Вплив на ризик: збереження, зниження, передача. Прийоми зниження ступеня ризику: профілактика, диверсифікація, лімітування, самострахування, страхування, хеджування. Одержання додаткової інформації про вибір і результати.

Тема 5. Особливості кредитування підприємств агропромислового комплексу

Роль кредиту в розвитку АПК. Основні особливості кредитування підприємств АПК. Система пільгового кредитування АПК в Україні. Кредитування під забезпечення майбутнього врожаю. Кредитування під забезпечення великої рогатої худоби. Інші види забезпечення за пільговим кредитуванням (під забезпечення сільськогосподарською технікою).

Тема 6. Особливості кредитування суднобудівних підприємств

Роль кредиту в розвитку суднобудування. Особливості кредитування суднобудівних підприємств. Основні види організації фінансування купівлі суден: позички, акціонерний капітал, лізинг. Організація фінансування будівництва суден. Система пільгового кредитування суднобудівних підприємств в Україні.

Модуль 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Тема 7. Процес банківського кредитування

Суть процесу банківського кредитування. Основні етапи кредитного процесу. Сутність етапів кредитного процесу (знайомство, аналіз кредитоспроможності позичальника, структурування позики, прийняття рішення про надання кредиту, моніторинг кредитної угоди та погашення). Сутність та види процентних ставок за кредитами. Чинники диференціації процентної ставки за кредитами. Порядок нарахування, сплати та стягнення процентів за кредитами.

Тема 8. Оцінювання кредитоспроможності позичальника

Кредитоспроможність позичальника та основні джерела інформації для її визначення: загальні уявлення про клієнта, аналіз фінансового ста-

ну клієнта, аналіз ефективності кредитного проекту. Якісні критерії корисності інформації та їх використання в економічному аналізі. Фінансові показники оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників (платоспроможність, фінансова стійкість, обороти за рахунками, склад та динаміка дебіторської/кредиторської заборгованості, собівартість продукції, обсяг реалізації, прибутки та збитки, рентабельність, кредитна історія). Показники оцінки кредитоспроможності юридичних осіб. Класифікація позичальників за результатами оцінки їх фінансового стану з урахуванням забезпечення за кредитними операціями. Показники оцінки кредитоспроможності фізичних осіб. Мета та сутність аналізу фінансового стану потенційного позичальника.

***Тема 9. Проблемні позички і засоби реструктурування
безнадійних боргів***

Суть проблемних кредитів та причини їх виникнення. Основні види внутрішніх та зовнішніх чинників виникнення проблемних кредитів. Банківський моніторинг, його етапи. Напрями перевірки застави. Методи реструктуризації кредитної заборгованості. Практичні аспекти роботи кредитних менеджерів банку з проблемними кредитами. Порядок застосування претензійно-позовних заходів стягнення боргу. Діяльність кредитних бюро та колекторських агентств (їх завдання).

***Тема 10. Кредитний портфель комерційної банківської установи,
його класифікація і аналіз***

Склад кредитного портфеля. Класифікація кредитного портфеля за ступенем ризику (стандартні, підконтрольні, субстандартні, сумнівні, безнадійні кредити). Порядок визначення категорії кредитної операції. Аналіз складу кредитного портфеля та оцінка його якості.

***Тема 11. Створення резерву для покриття можливих
втрат від кредитних операцій***

Порядок розрахунку резерву під кредитні ризики. Норми нарахування резерву на різні види кредитів. Порядок використання резерву для покриття втрат за кредитними операціями. Форми звітності та контроль за формуванням і використанням резервів.

Модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Тема 1. Засади банківського кредитування і прийняття рішень про надання позички

1.1. Теоретичні відомості

Для здійснення власної діяльності комерційні банківські установи (КБУ) повинні мати кошти – ресурси (табл. 1.1), які мають певну структуру.

Таблиця 1.1. Ресурси комерційної банківської установи

Ресурси банківської установи		
Власні	Залучені	Запозичені
<i>Основний капітал:</i> статутний капітал; емісійні різниці; загальні фонди для покриття ризиків; нерозподілений прибуток; додаткові внески акціонерів	<i>Кошти за джерелами</i> (фізичних осіб, фізичних осіб–підприємців, юридичних осіб, у т. ч. банківських установ, бюджету)	Позички НБУ
<i>Додатковий капітал:</i> нерозкриті резерви; резерви переоцінки; гібридні (борг/капітал) інструменти; субординований борг	<i>Форми залучення</i> (депозити, до запитання, термінові депозити, кошти на поточних та інших рахунках клієнтів банківської установи)	Позички КБУ. Кошти від розміщення боргових цінних паперів (ЦП). Кошти від розміщення ощадних сертифікатів власної емісії

Кредитний потенціал банківської установи – сукупність усіх наявних коштів, що перебувають у безпосередньому розпорядженні банківської установи, і коштів, що можуть бути потенційно залучені при банківській діяльності. Кредитний потенціал КБУ відображає величину мобілізованих у банківській установі коштів за мінусом загального резерву ліквідності. Операції КБУ поділяються на активні та пасивні (табл. 1.2).

Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль"

Таблиця 1.2. Активні та пасивні операції комерційної банківської установи

Активні операції		Пасивні операції	
Грошові кошти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Акумуляція коштів на кореспондентських рахунках в НБУ. 2. Акумуляція коштів у касі. 3. Розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банківських установах (рахунки НОСТРО*). 4. Розміщення коштів у депозити в інших банківських установах 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Формування статутного капіталу. 2. Формування резервного фонду. 3. Формування страхового фонду. 4. Нерозподілений прибуток. 5. Результат переоцінки основних засобів 	Власні ресурси
Кредитний портфель	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кредитування юридичних осіб. 2. Кредитування фізичних осіб. 3. Надання міжбанківських позичок. 4. Документарні операції (гарантії, акредитиви, авальовання векселів) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мобілізація коштів вкладників (юридичних і фізичних осіб). 2. Мобілізація коштів банківських установ (рахунки ЛОРО**). 3. Мобілізація коштів банків на депозитні рахунки 	Залучені ресурси
Цінні папери на продаж	Вкладення в державні та корпоративні ЦП на продаж		
Інвестиційний портфель	Вкладення в державні та корпоративні ЦП на інвестиції. Вкладення в статутні фонди підприємств та організацій	Отримання кредитів від інших КБУ. Отримання кредитів від НБУ.	Поточні ресурси
Майно та нематеріальні активи	Вкладення в основні засоби. Вкладення в товарно-матеріальні цінності. Вкладення в нематеріальні активи	Емісія та розміщення власних боргових ЦП банківської установи	

* "НОСТРО" називається рахунок, відкритий даною банківською установою в іншій комерційній банківській установі. Рахунок "НОСТРО" відображається у банку-власника в активі, а в обслуговуючій банківській установі в пасиві балансу. "Наш рахунок у Вас".

**"ЛОРО" називається рахунок, відкритий у даній банківській установі для іншої – її власника. Тому один і той самий кореспондентський рахунок для банку-власника буде рахунком "НОСТРО", а для обслуговуючої банківської установи – рахунком "ЛОРО". В обслуговуючого банку-кореспондента "ЛОРО" відображається в пасиві балансу, а в банку-власника – в активі балансу. "Ваш рахунок у Нас".

Чинники, що впливають на рівень кредитного потенціалу КБУ:

1. Загальний обсяг мобілізованих коштів.
2. Рівень обов'язкового резервування НБУ.
3. Структура і стабільність джерел кредитного потенціалу:

Вільні кредитні ресурси = Кошти на коррахунку – Обов'язковий резерв – Середній розмір коштів для поточних платежів.

Способи надання та повернення банківського кредиту

Одноразові позички – позички, рішення за якими приймається окремо за кожним кредитом.

Перманентні позички надаються по мірі виникнення потреби в межах визначеного ліміту. Надаються зазвичай шляхом безпосередньої оплати розрахункових документів.

Гарантовані позички: а) з попередньо обумовленою датою видачі; б) з видачею у міру виникнення потреби.

Бланкові позички – це кредити без будь-якого забезпечення, які надаються банківською установою у межах власного капіталу надійним позичальникам.

Найпоширеніші схеми надання позички:

1. *Кредитна лінія* – оформлена договором згода банківської установи надати позичальнику позички протягом певного часу до певної заздалегідь визначеної величини (ліміту кредитування), у т. ч. револьверна.

2. *Револьверний "кредит"* – багаторазово поновлювальна позичка (позички кредитними картками).

3. *Контокорентний "кредит"* поєднує кредитне і розрахункове обслуговування на основі відкриття єдиного активно-пасивного рахунка. Встановлюється ліміт позички (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Обороти за контокорентом

Дебет	Кредит
Всі витрати клієнта	Всі надходження
Якщо сальдо дебетове – надається позичка	Якщо сальдо кредитове – позичка не надається

У сучасних умовах контокорентний кредит майже не застосовується у банківській практиці.

4. *Овердрафт* – різновид контокоренту, тобто це короткострокова позичка, що надається банківською установою понад залишок коштів клієнта на поточному рахунку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку (як правило, це бланковий кредит).

Його специфіка в тому, що на кінець дня дебетове сальдо переноситься на окремий позичковий рахунок.

Основним видом плати за користування банківським кредитом є *відсоткова ставка*, відповідно до розміру якої розраховується сума доходу банківської установи від кредитної операції.

Фактори, що впливають на рівень відсоткової ставки за позичками:

1. Базою для встановлення ціни позички є облікова ставка НБУ (для позичок в іноземній валюті LIBOR (London Interbank Offered Rate) – лондонська міжбанківська ставка пропозиції). 2. Рівень інфляції. 3. Строк кредитування. 4. Сума позички. 5. Ціна кредитних ресурсів. 6. Рівень кредитного ризику. 7. Попит на позички. 8. Ліквідність застави та її вартість. 9. Ставки банків-конкурентів. 10. Зміст проекту, що кредитується (його рентабельність).

Методи ціноутворення за позичками:

1. Метод "вартість плюс" – враховує вартість залучених ресурсів і всі витрати банківської установи, пов'язані з наданням позички. Необхідно мати повну інформацію щодо витрат за кожним кредитом. Головний недолік – ігнорування ринкових чинників (використовується на ринках з низькою конкуренцією).

2. Метод "базова ставка плюс" – ставка за позичкою визначається як сума базової ставки (облікова, LIBOR) і кредитного спреда (включає в себе премію за ризик, премію за строк кредитування). Перевага – простота використання, недолік – неточність розрахунку.

3. Метод "надбавки" – визначається вартість позички як сума відсоткових витрат на залучення ресурсів та надбавки (премія та прибуток).

4. Метод "аналізу доходності клієнта" – враховуються всі взаємовідносини з конкретним клієнтом. Недоліки: складність, необхідність розробки докладної звітності за доходами та витратами з обслуговування кожного клієнта.

Необхідно звернути увагу на те, що кожна окрема банківська установа має свої методичні підходи до кредитування (але вони обов'язково включають у себе всі положення методики НБУ). Так, наприклад, дуже розповсюджена практика аналізу т. зв. управлінської звітності. Це пов'язано з тим, що у зв'язку з диверсифікацією ризиків та оптимізацією витрат і податків власники часто створюють групу підприємств. Кожне окреме підприємство виконує певні функції (наприклад, на одному зо-

середжуються активи, інше веде торгіву діяльність і має великі оборотні кошти, але не має основних засобів тощо). Тому, якщо аналізується тільки одне підприємство, то його показники не будуть відповідати мінімальним вимогам, у свою чергу, якщо проаналізувати всю групу підприємств, то показники будуть відповідати таким вимогам. І навпаки, компанія за рахунок пов'язаних підприємств може збільшити обороти, дебіторів, кредиторів тощо і показники будуть значно завищені від реальних.

Також банківські установи, як правило, використовують ряд додаткових необхідних як кількісних, так і якісних показників.

Якісні:

чи велика частка розрахунків готівкою (якщо така частка велика, необхідно проводити більш детальний аналіз, тому що це може говорити про участь клієнта в "сірих" та "чорних" схемах, що значно підвищує ризики банківської установи;

якість менеджменту, якість наданих документів;

відносини між власниками;

приналежність власників до політичної діяльності;

досвід роботи в бізнесі;

наявність державної підтримки;

наявність судових спорів;

чи володіє менеджмент компанією, чи менеджмент є просто найманими працівниками;

прозорість діяльності та звітності компанії;

диверсифікація та платоспроможність основних контрагентів;

валютні ризики;

місцезнаходження.

Кількісні:

обсяги надходжень коштів на рахунки клієнтів;

показники фінансової звітності;

фінансові коефіцієнти;

динаміка згаданих вище показників;

дебіторська та кредиторська заборгованості у динаміці та ін.

1.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 1.1

На основі даних кредитної заявки, кредитної історії, фінансової звітності та інших джерел необхідно вирішити питання про доцільність

надання кредиту, визначити його розмір, розмір ризику на цього позичальника та обґрунтувати своє рішення. До банківської установи надійшла заявка на видачу кредиту від позичальника – клієнта цієї ж банківської установи: сума потрібної позички – 1 300 000 грн; термін кредитування – 3 місяці; бажана відсоткова ставка – 22 %; метод погашення кредиту – одноразово.

Відомості про позичальника з вказаних вище джерел: сума власного обігового капіталу – 300 000 грн; кошти, що надійдуть від використання позички (грошовий потік) – 1 500 000 грн; середньорічна рентабельність підприємства – 25 %; сукупна заборгованість за позабалансовими зобов'язаннями 150 000 грн. На основі балансових даних розраховано такі коефіцієнти: миттєвої ліквідності – 0,27; загальної ліквідності – 2,31; точної ліквідності – 0,85; маневреності – 0,65; незалежності – 0,75.

Об'єкт кредитування – товари в обігу; сума позабалансових зобов'язань банківської установи – 150 000 грн; застава – банківський сертифікат на 3,5 місяці вартістю 2 300 000 грн; затримка повернення у минулому – 1 раз; прострочені кредити – немає; пролонгація – 1 раз; капітал банківської установи – 150 000 000 грн.

Підприємство займається виробництвом пластмасових виробів.

Розв'язання прикладу 1.1

При розгляді питання про можливість надання кредиту розглядається зміст кредитної заявки та вивчається фінансовий стан позичальника:

а) оцінюється виконання показників платоспроможності (КЛ1, КЛ2, КП). Оптимальні теоретичні значення $КЛ1 \geq 0,2$; $КЛ2 \geq 0,5$; $КП \geq 2,0$. Разом з тим, слід порівнювати ці показники з галузевими (див. [20], треба зазначити, що на даний момент НБУ не вказав джерела інформації стосовно галузевих показників). Даний позичальник є платоспроможним;

б) коефіцієнти маневреності та незалежності (оптимальні теоретичні значення $КМ \geq 0,5$; $КН \leq 1,0$). У даного позичальника недовиконання коефіцієнта незалежності. Рівень рентабельності є досить високим;

в) розмір ризику на одного позичальника $H7$ (показник розміру кредитного ризику на одного контрагента, що визначається як співвідношення суми всіх вимог банківської установи до цього контрагента та всіх позабалансових зобов'язань виданих цьому контрагенту до капіталу банківської установи). Для цього прикладу:

$$H7 = (1\,300\,000 + 150\,000) / 150\,000\,000 = 0,10,$$

тобто норматив $H7 \leq 0,25$ виконується та ризик є досить малим;

г) для визначення розміру позички необхідно також враховувати розмір застави, згідно з рекомендаціями НБУ, якщо застава – цінні папери, то її вартість повинна хоча б удвічі перевищувати вартість кредиту. Тобто бажаний розмір кредиту становить 1 150 000 грн (2 300 000/2). Крім того, слід врахувати норматив участі позичальника у фінансуванні об'єкта, що кредитується (за міжнародними стандартами в межах 30 % власних коштів). Таким чином, розмір кредиту не може перевищувати $300\,000/0,3 = 1\,000\,000$ грн;

д) кредитна історія позичальника дозволяє зробити висновки про його добру репутацію.

Отже, врахувавши добрий фінансовий стан позичальника, незначний розмір ризику щодо нього, добру репутацію і розмір застави та обсяг власного капіталу, рішення банківської установи про надання кредиту буде позитивним, але його розмір буде обмежено до 1 000 000 грн.

1.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. На основі даних кредитної заявки необхідно вирішити питання про доцільність надання кредиту, його розмір та обґрунтувати своє рішення.

До банківської установи надійшла заявка на видачу кредиту від позичальника-інсайдера банківської установи: сума потрібної позички – 1 100 000 грн, термін кредитування – 2 місяці, бажана відсоткова ставка – 21 %, метод погашення кредиту – одноразово.

Відомості про позичальника з вказаних вище джерел: сума власного обігового капіталу – 200 000 грн, кошти, що надійдуть від використання позички (грошовий потік) – 1 400 000 грн, середньорічна рентабельність підприємства – 20 %, сукупна заборгованість за позабалансовими зобов'язаннями – 140 000 грн.

На основі балансових даних розраховано такі коефіцієнти: миттєвої ліквідності – 0,21; загальної ліквідності – 2,01; поточної ліквідності – 0,80; маневреності – 0,60; незалежності – 0,55.

Об'єкт кредитування – товари в обігу, застава – товари в обігу на суму 1 600 000 грн, затримка повернення у минулому – відсутня, прострочені кредити – відсутні, пролонгація – відсутня, номінальна вартість акцій банківської установи, що знаходяться у інсайдера, – 1 320 000 грн, капітал банківської установи – 55 000 000 грн.

2. Чим відрізняються методи розрахунку процентної ставки "вартість плюс" і "базова ставка плюс"? У чому їх переваги та недоліки?

3. В яких випадках для розрахунку процентної ставки використовується "метод аналізу доходності клієнта"? У чому його недоліки?

1.4. Питання для самопідготовки

1. Зміст кредитної заявки та її аналіз.
2. Вимоги до власного капіталу потенційного позичальника.
3. Зміст угоди про заставу.
4. Заставне право банківської установи і засоби його реалізації.
5. Оцінка доцільності та прибутковості кредитної операції.
6. Бізнес-план на здійснення заходу, під який запитується кредит.
7. Участь власних коштів при фінансуванні об'єкта, що кредитується.
8. Оцінка можливостей повернення позички за рахунок цільових джерел.
9. Зміст кредитного договору.

Тема 2. Банківські ризики

2.1. Теоретичні відомості

Ризики – невід'ємна частина банківської діяльності. Банкіри накопили досвід щодо вимірювання, контролю та моніторингу ризиків.

Ризик у широкому розумінні – невизначеність настання події в майбутньому. Ризик вимірюється ймовірністю того, що подія відбудеться (чи не відбудеться) і це призведе до небажаних наслідків.

Ризик – вартісне вираження ймовірної події, що веде до отримання додаткових прибутків або несення незапланованих втрат.

Оскільки ризики сприймаються здебільшого в кількісних параметрах, то дуже важливим є поділ ризиків на види, класи згідно з критерієм величини. За цим критерієм ризики можуть утворювати певний ряд і поділятися на катастрофічні, великі, середні, малі та незначні. Віднесення ризику до будь-якої з названих категорій залежить від імовірності настання більших чи менших матеріальних втрат, які можуть виникнути в кожному конкретному випадку. Очевидним є те, що втрати при катастрофічних ризиках є найбільшими, а при незначних – найменшими. Проте частота появи катастрофічних ризиків є набагато меншою, ніж звичайних чи малих. Тому сукупність ризиків можна подати у вигляді піраміди, основу якої становлять звичайні ризики, а вершину – катастрофічні (рис. 2.1).

Банківський ризик – це імовірність отримання небажаних результатів:

- 1) втрата прибутку і виникнення збитків;
- 2) скорочення ресурсної бази;
- 3) здійснення виплат по позабалансових рахунках.

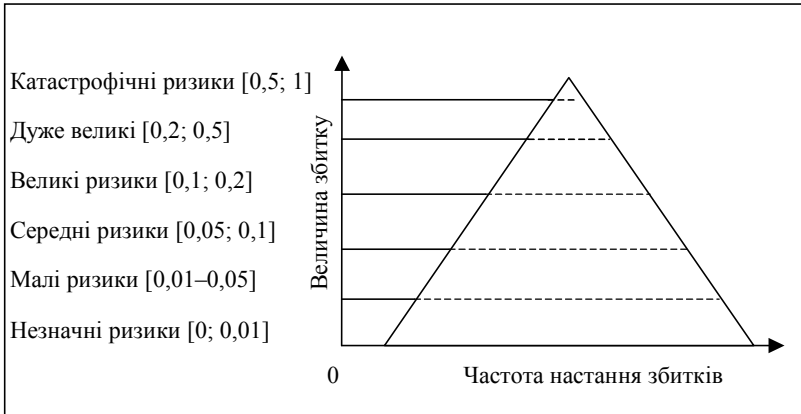

Рис. 2.1. Вербальна оцінка ризиків

На збільшення рівня ризику впливають:

неочікувані зміни обставин;

необхідність вирішення завдань, які не відповідають компетенції або досвіду менеджерів банку;

зволікання з прийняттям рішення щодо впровадження певних заходів, спрямованих на мінімізацію ризику;

неправильно визначений метод управління ризиком;

помилки в оцінці рівня ризику та можливості взяття його банківською установою.

Оскільки взяття ризиків – основа банківництва, банківські установи успішні, коли прийняті ними ризики розумні, контрольовані, знаходяться у межах компетенції (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Банківські ризики

Банківські ризики		
Внутрішні		Зовнішні
Фінансові	Функціональні	
Валютний	Технологічний	На рівні країни
Кредитний	Операційний	Політичний
Ринковий	Зловживань	Економічний
Ризик ліквідності	Документарний	Правовий
Відсотковий	Стратегічний	Соціальний
Ризик зміни ресурсної бази	Транзакції	Інфляційний

Продовж. табл. 2.1

<i>Банківські ризики</i>		<i>Зовнішні</i>
<i>Внутрішні</i>		
<i>Фінансові</i>	<i>Функціональні</i>	<i>Форс-мажорний</i>
Депозитний	Юридичний	
Ризик банкрутства	Впровадження нових банківських продуктів	
Інвестиційний	Втрати репутації	

Ризики можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні – виникають у зовнішньому середовищі та безпосередньо не пов'язані з діяльністю КБУ.

Внутрішні – виникають у процесі діяльності банківської установи.

Внутрішні ризики в свою чергу поділяються на дві групи:

Фінансові – визначаються ймовірністю фінансових втрат і пов'язуються з непередбаченими змінами обсягів, структури, доходності та вартості активів і пасивів банківської установи.

Функціональні – виникають внаслідок створення і впровадження нових банківських продуктів та послуг та неможливості здійснення своєчасного і повного контролю за фінансово-господарським процесом банківської установи.

За **можливістю оцінки** банківські ризики поділяються на такі:

- 1) фінансові – підлягають кількісній оцінці;
- 2) функціональні та зовнішні – не підлягають кількісній оцінці.

2.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 2.1

Як впливатиме застосування збалансованого та незбалансованого за строками підходу до управління активами і пасивами на рівень прибутку та ризику банківської установи, якщо термін операції 90 днів, сума залучених коштів 250 000 грн, ставка обов'язкового резервування 5 % (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Відсоткові ставки за кредитами та депозитами

Показник	Строк, дні	Ставки, %	
		розміщення	залучення
Поточні ставки на ринку	90	24	18
	60	20	15
	30	18	12

Продовж. табл. 2.2

Показник	Строк, дні	Ставки, %	
		розміщення	залучення
Прогноз ставки:			
через 30 днів	30	18	11,0
через 60 днів	60	17	10,5
через 90 днів	30	16	10

Альтернативи фінансування кредиту:

- 1) Залучити депозит в сумі 250 000 грн на 3 місяці;
- 2) Залучити депозит 250 000 грн на 2 місяці, а потім відновити його на один місяць за ставкою, яка складеться на ринку на той час.

Розв'язання прикладу 2.1

- 1) Якщо прогнозується підвищення відсоткових ставок, то краще залучити кошти за збалансованим за терміном підходом на 3 місяці.

Сума обов'язкового резервування $250\,000 \times 0,05 = 12\,500$ (грн).

Відсотковий спред банківської установи при цьому складе:

$$24 \times (250\,000 - 12\,500) \times 90/100 \times 360 - \\ - 18 \times 250\,000 \times 90/100 \times 360 = 14\,250 - 11\,250 = 3\,000 \text{ (грн)}.$$

Якщо прогноз зміни ставок свідчить про їх зниження, то варто використати незбалансований підхід.

Спочатку залучаємо кошти на 1 місяць, при цьому сплатимо:

$$250\,000 \times 12 \times 30/360 \times 100 = 2\,500 \text{ (грн)}.$$

Потім залучаємо кошти ще на 1 місяць, при цьому сплатимо:

$$250\,000 \times 11 \times 30/360 \times 100 = 2\,291,67 \text{ (грн)}.$$

Потім ще на 1 місяць та сплатимо:

$$250\,000 \times 10 \times 30/360 \times 100 = 2\,083,33 \text{ (грн)}.$$

Всього сплатимо:

$$2\,500 + 2\,291,67 + 2\,083,30 = 6\,874,97 \text{ (грн)}.$$

Вкладаємо кошти на 3 місяці з урахуванням обов'язкового резервування:

$$250\,000 - 12\,500 = 237\,500 \text{ (грн)}.$$

Отримаємо:

$$237\,500 \times 24 \times 90/360 \times 100 = 14\,250 \text{ (грн).}$$

Різниця між прибутком при незбалансованому та збалансованому підходах

$$14\,250 - 6874,97 = 7375,03 \text{ (грн).}$$

Таким чином, ми отримали більше, але наражалися на ризик, пов'язаний з невизначеністю зміни ставок, також зростає ризик ліквідності. Якщо прогноз не виправдається і ставки зростуть, то банківська установа може не отримати навіть того, що сплатила за ресурси, тобто зазнає збитків. Якщо прогнозується зростання ставок, то депозит варто залучити на триваліший час, щоб сплачувати за нього по старих (низьких) ставках.

2.3. Задачі для самоконтролю

1. Дати вірне визначення поняттю "банківський ризик":

- а) імовірність збитків або витрат;
- б) імовірність невдачі чи витрат, пов'язана з конкретним напрямком дії;
- в) імовірність небажаної події;
- г) загроза втрати частини ресурсів, недоодержання доходів, створення додаткових видатків у результаті здійснення фінансових операцій.

2. Класифікувати ризики залежно від сфери виникнення.

3. Дати вірну відповідь:

а) ризик платоспроможності виникає внаслідок неефективної структури зобов'язань і вкладень банківської установи, може виникнути ситуація, за якої банківська установа не зможе виконати всі свої платежі;

б) ризик платоспроможності – небезпека виникнення проблеми нестачі ліквідних активів для забезпечення виконання власних зобов'язань;

в) ризик платоспроможності – ризик фінансових витрат, пов'язаних з вкладанням у цінні папери.

4. Як впливатиме застосування збалансованого та незбалансованого за строками підходів до управління активами та пасивами на рівень прибутку і ризику банківської установи, якщо термін операції 90 днів, сума залучених коштів 1 000 000 грн, ставка обов'язкового резервування 10 % (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Відсоткові ставки за кредитами та депозитами

Показник	Строк, дні	Ставки, %	
		розміщення	залучення
Поточні ставки на ринку	90	24	18
	60	20	15
	30	18	12
Прогноз ставки:			
через 30 днів	30	18	11
	60	18	10
через 60 днів	30	16	10

2.4. Питання для самопідготовки

1. Визначення рейтингу кредиту за допомогою системи балів та фінансових коефіцієнтів.
2. Система рейтингу банків SAMAL.

Тема 3. Кредитний ризик як складова банківських ризиків

3.1. Теоретичні відомості

За сутністю кредитний ризик характеризує економічні відносини між кредитором і позичальником щодо перерозподілу фінансових активів. Цей ризик пов'язаний не тільки із суто кредитними операціями, це ще і вкладення коштів у депозити в інших банківських установах, операції з ЦП, гарантійні операції, операції кредитного характеру (лізинг, факторинг, форфейтинг) – активні операції.

Рівень кредитного ризику вимірюється розміром фінансових втрат внаслідок неповернення (несвоєчасного повернення) позичальником основного боргу та несплати відсотків за кредитом. Він залежить від впливу та характеру прояву чинників, що зумовлюють його виникнення та розвиток.

Чинники кредитних ризиків – це причини (джерела, фактори), що впливають на ймовірність повної або часткової втрати банком-кредитором суми виданого кредиту та відсотків за ним.

Залежно від сфери виникнення чинники кредитних ризиків розподіляються на три групи (табл. 3.1).

Наслідки негативного впливу чинників кредитних ризиків:

- зниження якості кредитного портфеля;
- втрата коштів за основним боргом та відсотками;
- витрати на управління проблемними кредитами;

втрата репутації;
втрата капіталу;
збільшення резервування;
вплив кваліфікованих кадрів.

Таблиця 3.1. Класифікація факторів кредитних ризиків банківських установ

Група факторів	Види факторів
1. Фактори, притаманні зовнішньому щодо банківських установ та контрагентів середовищу	<p>Нормативно-законодавче регулювання діяльності банківських установ.</p> <p>Нормативно-законодавче регулювання діяльності позичальника.</p> <p>Стан судової та виконавчої системи.</p> <p>Стан розвитку економіки.</p> <p>Кон'юнктура попиту на кредитні ресурси та їх пропозиції на фінансово-кредитному ринку.</p> <p>Рівень конкуренції між банківськими установами та контрагентами. Політична ситуація в країні.</p> <p>Взаємовідносини з міжнародними фінансовими інститутами.</p> <p>Форс-мажорні обставини (природні катаклізми, воєнні дії тощо)</p>
2. Внутрішньобанківські фактори кредитних ризиків	<p>Надмірна концентрація кредитного портфеля.</p> <p>Надмірна диверсифікація кредитного портфеля. Відсутність ефективних методів оцінки та регулювання кредитних ризиків за етапами кредитного процесу.</p> <p>Кредитування нових інноваційних проектів.</p> <p>Фінансові махінації.</p> <p>Неадекватна оцінка впливу чинників кредитних ризиків.</p> <p>Низький кваліфікаційний рівень, компетенція та досвід роботи фахівців тощо</p>
3. Фактори, притаманні діяльності позичальника	<p>Репутація позичальника (моральні та етичні характеристики).</p> <p>Капітал позичальника.</p> <p>Спроможність позичальника успішно вести справу.</p> <p>Кредитоспроможність позичальника.</p> <p>Умови, в яких здійснюється реалізація проекту, що кредитується.</p> <p>Ліквідність забезпечення за кредитом</p>

Один з найбільш важливих показників кредитного ризику – ймовірність виникнення несприятливих подій за угодою:

$$W = p(c) \times S; \quad (3.1)$$

де W – величина ризику; $p(c)$ – ймовірність виникнення збитків за кредитною угодою; S – сума позики, що зафіксована у кредитній угоді.

Для оцінки ступеня ризикованості кредитного портфеля застосовуються абсолютні показники:

можлива (сподівана) величина збитків за кредитним портфелем

$$S_p = \sum_{i=1}^n S_i \times p_i(c), \quad (3.2)$$

де S_i – сума i -ї кредитної угоди ($i = 1, 2, \dots, n$); $p_i(c)$ – ймовірність виникнення збитків щодо i -ї кредитної угоди (показник ризику);
середньозважений кредитний портфельний ризик

$$L = \frac{S_p}{\sum_{i=1}^n S_i}; \quad (3.3)$$

дисперсія (варіація) як міра кредитних ризиків щодо угод, які скла-

дають кредитний портфель банківської установи, де $S = \sum_{i=1}^n S_i$:

$$\sigma^2(p) = \sum_{i=1}^n (p_i(c) - L)^2 \times \frac{S_i}{S}; \quad (3.4)$$

середньоквадратичне відхилення кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи,

$$\sigma(p) = \sqrt{\sigma^2(p)}. \quad (3.5)$$

Таким чином, дисперсія та середньоквадратичне відхилення характеризують міру розсіяння кредитних ризиків щодо угод кредитного

портфеля відносно середньозваженого кредитного портфельного ризику (рис. 3.1).

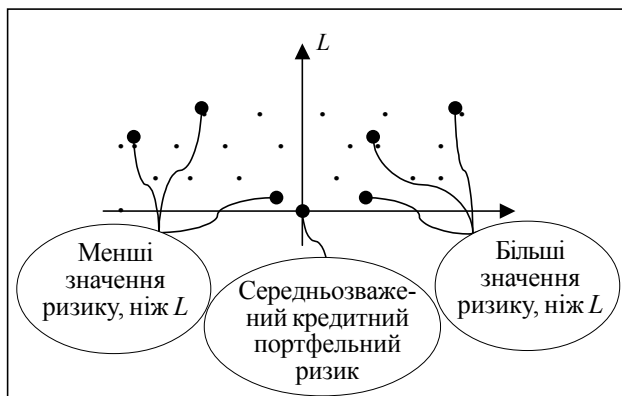

Рис. 3.1. Розсіяння кредитних ризиків навколо

Кращі значення дисперсії та середньоквадратичного відхилення – це значення, менші від середньозваженого кредитного портфельного ризику і гірші (більші) за середньозважений кредитний портфельний ризик.

Вказані показники не дають змоги однозначно оцінити ступінь ризикованості кредитного портфеля, тому застосовується показник семіваріації:

позитивна семіваріація як міра кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи,

$$PSV = \sum_{i=1}^n t_i^2 \times \frac{S_i}{S}, \quad (3.6)$$

де n – обсяг кредитного портфеля (кількість угод); t_i – від'ємні відхилення кредитних ризиків щодо угод кредитного портфеля від середньозваженого, тобто

$$t_i = \begin{cases} 0, & p_i(c) \geq L \\ p_i(c) - L, & p_i(c) < L \end{cases}; \quad (3.7)$$

негативна семіваріація як міра кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи,

$$NSV = \sum_{i=1}^n l_i^2 \times \frac{S_i}{S}, \quad (3.8)$$

де l_i – додатні відхилення кредитних ризиків щодо угод кредитного портфеля від середньозваженого кредитного портфельного ризику, тобто

$$l_i = \begin{cases} 0, & p_i(c) \leq L \\ p_i(c) - L, & p_i(c) > L \end{cases}; \quad (3.9)$$

позитивне середнє семіквадратичне відхилення як міра кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель,

$$psv = \sqrt{PSV}; \quad (3.10)$$

негативне середнє семіквадратичне відхилення як міра кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи,

$$nsv = \sqrt{NSV}. \quad (3.11)$$

Чим більша позитивна семіваріація і чим менша їх негативна семіваріація, тим нижчий ступінь ризикованості кредитного портфеля;

коефіцієнт асиметрії щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи,

$$a = \sum_{i=1}^n \frac{S_i}{S} \times (p_i(c) - L)^3 / \sqrt{V^3(p)}. \quad (3.12)$$

Очевидно, що чим менший коефіцієнт асиметрії, тим менший ступінь ризикованості кредитного портфеля.

Методика оцінки кредитних ризиків

Вона призначена для оцінки фінансового стану юридичних осіб та фізичних осіб–приватних підприємців у частині аналізу та оцінки фінансового стану (далі – позичальників) з метою визначення їх кредитоспроможності, ризиків надання кредитів, а також для класифікації кредитів за ступенем ризику. Методика передбачає поєднання суб'єктивних факторів, що формуються на основі заповнення анкет, а також об'єктивних даних, які отримують на основі фінансової звітності. Це забезпечує єдиний підхід,

визначеність і оперативність при вирішенні питань оцінки доцільності надання позичок. Застосування методики сприятиме обґрунтованому вибору більш надійних позичальників для надання кредитів і, таким чином, сприятиме скороченню загальних обсягів простроченої та пролонгованої заборгованості. Оцінка кредитних ризиків сприятиме забезпеченню ліквідності банківської установи.

Кредитний ризик – ризик несплати позичальником заборгованості за кредитами та відсотками, які мають бути сплачені кредитору у встановлений кредитним договором термін. Кредитний ризик може бути пов'язаний з простроченням платежу в зв'язку з неплатоспроможністю позичальника; нецільовим використанням кредиту; типом позичальника за формою власності; наявністю і видами застави; невиконанням попередніх зобов'язань по кредитах банківської установи; збитковістю та безперспективністю галузі використання кредиту та подальшого розвитку позичальника. Кредитний ризик оцінюється на звітну дату.

Схема оцінки кредитоспроможності позичальника

1. Вивчення загальної характеристики позичальника (репутація, історія бізнесу, характеристика ділової активності, зв'язки зі споживачами продукції та постачальниками; склад засновників та стабільність засновників, повернення попередніх кредитів, місцезнаходження позичальника тощо).

2. Аналіз фінансового стану позичальника (здатність позичальника отримати кошти за всіма видами діяльності та розраховуватися по своїх зобов'язаннях, у тому числі за довгостроковими зобов'язаннями).

3. Аналіз ефективності кредитної операції або інвестиційного проекту (окупність проекту, грошовий потік по конкретному проекту, бажання позичальника використовувати в проекті, який кредитується, власний капітал, характер ринку, умови реалізації товарів, перспективність розвитку галузі, маркетингові дослідження, а також наявність забезпечення зобов'язань у вигляді високоліквідної застави).

4. Оцінка ризику, пов'язаного з репутацією позичальника (загальна характеристика), аналіз ефективності кредитного проекту (характеристика проекту) та оцінка інших ризиків проводяться тільки перед наданням кредиту.

5. Класифікації кредитів за ступенем ризику проводяться щомісячно на основі результатів аналізу фінансового стану підприємства на останню звітну дату та оцінки стану погашення кредитної заборгованості.

Загальна характеристика позичальника

Перед розглядом питання про кредитування працівники банківської установи повинні сформулювати загальне уявлення про потенційного позичальника, у першу чергу, про його репутацію, чесність і порядність. Якщо позичальник невідомий, то вже під час першої особистої співбесіди з ним, необхідно переконатися у тому, що позичальник заслуговує на довіру, є професіоналом та розуміється у фінансових питаннях і може надати гарантії своєчасного погашення позички.

Визначення ризиків проводиться фахівцями відповідних служб банківської установи (служби безпеки банківської установи, юрисконсультами та кредитними комітетами).

При визначенні ризику необхідно взяти до уваги певні характеристики позичальника.

Склад засновників. Рішення про надання кредиту залежить від репутації засновників позичальника. Необхідно виключити випадки, коли неплатоспроможний засновник намагається взяти кредит через новостворене підприємство; інші фірми даного засновника вже кредитувалися, і були факти неплатежів; є інформація про випадки ліквідації фірм, створених одним або декількома із засновників.

Дуже добре – про кожного із засновників є позитивна інформація, засновані ними фірми є постійними клієнтами банківської установи.

Добре – про кожного із засновників є позитивна інформація, більше половини заснованих ними фірм є клієнтами банківської установи. Про всі інші фірми, які не є клієнтами банківської установи, є позитивна інформація.

Задовільно – засновники не є прямими клієнтами банківської установи, але більшість з них відомі як засновники інших клієнтів банківської установи. Допускається наявність неповної інформації про деяких засновників (у меншій кількості).

Погано – повна відсутність інформації про всіх засновників позичальника.

Дуже погано – хоча б по одному засновнику або заснованій ним фірмі є факт неплатежу або негативна інформація.

Стабільність засновників. При оцінці позичальника необхідно з'ясувати, чи були випадки виходу засновників зі складу фірми, якщо так, то у зв'язку з чим. Масова заміна засновників свідчить, можливо, про те, що дана фірма не володіє стабільним фінансовим становищем і заснов-

ники, прагнучи уникнути ризиків, намагаються перевести свій капітал у менш ризиковий бізнес.

Дуже добре – протягом поточного та минулого господарчих років склад засновників не змінювався.

Задовільно – протягом поточного та минулого господарчих років зі складу фірми вийшло до 20 % засновників.

Погано – протягом поточного і минулого років зі складу фірми вийшло понад 20 % засновників.

Строк функціонування позичальника. При кредитуванні перевага повинна надаватися підприємствам, які мають певний досвід роботи. Чим більший строк функціонування позичальника, тим більша ймовірність погашення позички.

Дуже добре – підприємство функціонує 5 років і більше.

Добре – підприємство функціонує від 3 до 5 років.

Задовільно – підприємство функціонує від 1 до 3 років.

Погано – підприємство функціонує менше 1 року.

Дуже погано – новостворене підприємство.

Заявлений і сплачений статутний фонд. Банківська установа може укладати кредитні договори тільки з правоздатним позичальником. Правоздатність – визнана державою здатність юридичних осіб мати права і нести обов'язки, передбачені та допущені законом. Правоздатність позичальника виникає з моменту реєстрації його статуту в виконавчих органах влади.

Проект, що кредитується, повинен відповідати основним видам діяльності фірми-позичальника, зазначеним у статуті. Необхідно з'ясувати, чи відповідає сплачений статутний фонд заявленому. Можливо у статутному фонді підприємства є нематеріальні активи, які складають більшу його частину.

Розмір статутного фонду можна зменшити на величину нематеріальних активів, оскільки нематеріальні активи мають цінність тільки для даного підприємства і не представляють особливого інтересу для інших фірм. Із суми сплаченого статутного фонду необхідно відняти суму нематеріальних активів і співвіднести заявлену та сплачену частини статутного фонду.

Добре – розміри заявленого і сплаченого статутного фонду збігаються.

Задовільно – розміри сплаченого і заявленого статутного фонду відрізняються на суму нематеріальних активів.

Погано – розмір сплаченого статутного фонду з урахуванням нематеріальних активів менше заявленого.

Строк чергових зборів. Необхідно звернути увагу на строк проведення чергових зборів і виборів директора. Зміна керівництва під час користування кредитом небажана через те, що можливі зміни політики фірми-позичальника і поглядів відносно проекту, який кредитується.

Добре – строк чергових зборів не входить у відрізок часу користування кредитом.

Погано – строк чергових зборів входить у відрізок часу користування кредитом.

Місцезнаходження позичальника. У зв'язку з необхідністю контролю з боку банківської установи цільового використання наданого кредиту за ходом виконання проекту, що кредитується, господарчою діяльністю позичальника та переданого в заставу майна бажано, щоб позичальник і банківська установа знаходилися в одному населеному пункті (регіоні).

Добре – банківська установа і позичальник знаходяться в одному населеному пункті.

Задовільно – банківська установа і позичальник знаходяться в прилеглих населених пунктах (регіонах).

Погано – позичальник знаходиться в розташованих далеко від банківської установи населених пунктах (регіонах).

Банківські реквізити позичальника. При розгляді питання щодо надання кредитів слід віддавати перевагу постійним позичальникам, які мають у банківській установі розрахунковий, валютний, депозитний та інші рахунки.

Дуже добре – кредит надається постійному позичальнику, який знаходиться на комплексному обслуговуванні в банківській установі понад 2 років, банківські рахунки ведуться без застережень.

Добре – кредит надається постійному позичальнику, який знаходиться на комплексному обслуговуванні в банківській установі від 1 до 2 років, банківські рахунки ведуться без застережень.

Задовільно – кредит надається позичальнику, якому відкрито один з рахунків у банківській установі (розрахунковий чи валютний) або позичальник знаходиться на комплексному обслуговуванні в банківській установі незначний час, інколи виникає заборгованість по несвоєчасно сплачених розрахункових документах.

Погано – кредит надається клієнту іншої банківської установи або він переходить на обслуговування до банківської установи на термін користування позичкою, рахунки ведуться без застережень.

Дуже погано – кредит надається клієнту іншої банківської установи, несвоєчасно сплачені розрахункові документи мають постійний характер.

Своєчасність та джерела погашення попередніх кредитів. Необхідно проаналізувати своєчасність та джерела погашення позичальником раніше одержаних позичок. Вони могли бути погашені за рахунок прибутку та інших власних фінансових ресурсів, або реалізації активів, інших кредитів.

Добре – кредити та відсотки погашалися достроково та своєчасно, для погашення використовувалися виручка від реалізації продукції, прибутки та інші власні кошти.

Задовільно – кредити та відсотки погашалися із затримкою, позички неодноразово було пролонговано, крім прибутку залучалися кошти від реалізації активів, у тому числі застави.

Погано – кредити погашалися з простроченими термінами, крім вказаних вище джерел залучалися позикові кошти.

Дуже погано – підприємство має заборгованість по несплачених у строк відсотках та заборгованості по кредитах з простроченими термінами погашення, перспектив погашення немає.

Ділова активність позичальника (зміна валюти балансу). Прозростання ділової активності позичальника свідчить збільшення валюти балансу за звітний період. Зменшення валюти балансу або її незмінність протягом декількох років може свідчити про те, що позичальник або приховує свої доходи, або має намір найближчим часом припинити своє існування, що значно збільшує ризик неповернення позички.

Висновок про зміну валюти балансу можна зробити, виконуючи порівняння підсумку балансу (основні засоби та інші позаоборотні активи + запаси і витрати + грошові кошти та інші активи) на початок періоду та на кінець.

Добре – підрахована різниця – додатне число.

Задовільно – підрахована різниця дорівнює нулю.

Погано – підрахована різниця – від'ємне число.

Враховуючи високий рівень інфляції, зміну валюти балансу можна підрахувати, порівнюючи індекс зростання ділової активності позичаль-

ника, який розраховується за вказаною нижче формулою, з індексом інфляції за цей же період часу:

$$\begin{aligned} & \text{Індекс зростання ділової активності позичальника} = \\ & = \text{Підсумок балансу на кінець року} / \text{Підсумок балансу} \\ & \quad \text{на початок року.} \end{aligned}$$

Добре – індекс зростання ділової активності позичальника вище індексу інфляції.

Задовільно – індекс зростання ділової активності позичальника дорівнює індексу інфляції.

Погано – індекс зростання ділової активності позичальника нижче індексу інфляції.

Диверсифікація. Майже всі види діяльності підлягають кон'юнктурним коливанням, через це підприємства повинні якомога більше диверсифікувати свою діяльність. Диверсифікація знижує ризик банкрутства та підвищує конкурентоспроможність фірми.

Різноманітність діяльності позичальника може гарантувати стабільне отримання прибутку. Ризик несплати знижується через те, що у разі виникнення можливих втрат по проекту, який кредитується, можливо їх перекрити коштами з інших джерел. Тобто у разі недоотримання прибутку від кредитного проекту (операції) позичальник буде мати змогу отримувати прибуток від інших видів діяльності для сплати боргу за кредитом.

Добре – є різноманітні види діяльності.

Погано – диверсифікація діяльності відсутня.

Кадровий потенціал фірми. До надання кредиту необхідно мати уявлення про керівництво позичальника, в тому числі про директора, головного бухгалтера. Необхідно одержати інформацію про освіту, попередню діяльність, стаж роботи взагалі, у фірмі, галузі, а також визначити кадровий потенціал фірми.

Добре – керівні посади займають фахівці з вищою освітою, яка відповідає профілю роботи підприємства, або вищою економічною освітою; є достатній досвід роботи в цій або подібній сфері діяльності, фірма має кваліфікований персонал.

Задовільно – керівні посади займають фахівці з вищою освітою за будь-якою спеціальністю, або середньою економічною освітою; досвід роботи в цій або подібній сфері діяльності незначний, фірма має кваліфікований персонал.

Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль"

Погано – керівні посади займаються фахівцями із середньоспеціальною освітою (не економічною); досвіду роботи в цій або подібній сфері діяльності не мають, відсутній кваліфікований персонал.

Зазначені вище показники вносяться до табл. 3.2, де визначаються найбільш важливі з них, які впливають на вирішення питання доцільності надання кредитів.

Таблиця 3.2. Загальна характеристика позичальника

Найменування показника	Вага показника, %	Дуже добре "А"	Добре "А"	Задовільно "Б"	Погано "В"	Дуже погано "Г"	Значення (вага × оцінка)
		"5"	"4"	"3"	"2"	"1"	
1. Склад засновників	6						
2. Стабільність засновників	8						
3. Строк функціонування підприємства	8						
4. Заявлений та сплачений статутний фонд	7						
5. Строк чергових зборів	4						
6. Місцезнаходження позичальника	8						
7. Банківські реквізити	9						
8. Своєчасність та джереела погашення попередніх позичок	20						
9. Ділова активність позичальника	16						
10. Диверсифікація	10						
11. Кадровий потенціал фірми	4						
12. Сумарне значення	100						

У залежності від отриманого сумарного значення, позичальника відносять до якогось класу: клас "А" (понад 381 бал) – позичальник має дуже добру репутацію, клас "Б" (321–380 балів) – позичальник має позитивну репутацію, клас "В" (251–320 балів) – позичальник має погану

репутацію, клас "Г" (менше ніж 250 балів) – репутація позичальника вкрай незадовільна.

3.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 3.1

Кредитний портфель банківської установи наведено нижче:

I	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
S_i , тис. грн	500	400	150	750	900	200	650	800	350	100
$p_i(c)$	0,25	0,15	0,30	0,05	0,60	0,40	0,50	0,10	0,30	0,20

Визначити можливу (сподівану) величину збитків за кредитним портфелем, середньозважений кредитний портфельний ризик, дисперсію, середньоквадратичне відхилення кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи, а також ступінь ризикованості кредитного портфеля на основі таких показників: семіваріації, семіквадратичного відхилення та коефіцієнта асиметрії.

Розв'язання прикладу 3.1

1) Визначаємо можливу (сподівану) величину збитків за кредитним портфелем (див. (3.2)):

$$S_p = 500 \times 0,25 + 400 \times 0,15 + 150 \times 0,3 + 750 \times 0,05 + \\ + 900 \times 0,6 + 200 \times 0,4 + 650 \times 0,5 + 800 \times 0,1 + \\ + 350 \times 0,3 + 100 \times 0,2 = 1417,5.$$

2) Визначаємо середньозважений портфельний ризик за (3.3):

$$S = 500 + 400 + 150 + 750 + 900 + 200 + 650 + \\ + 800 + 350 + 100 = 4800,0; \\ L = 1417,5/4800 = 0,295.$$

3) Розраховуємо дисперсію (варіацію) кредитних ризиків за формулою (3.4) щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи:

$$\sigma^2(p) = \frac{1}{4800} \left((0,25 - 0,295)^2 \times 500 + (0,15 - 0,295)^2 \times 400 + \right. \\ + (0,3 - 0,295)^2 \times 150 + (0,05 - 0,295)^2 \times 750 + (0,6 - 0,295)^2 \times 900 + \\ + (0,4 - 0,295)^2 \times 200 + (0,5 - 0,295)^2 \times 650 + \\ \left. + (0,1 - 0,295)^2 \times 800 + (0,3 - 0,295)^2 \times 350 + (0,2 - 0,295)^2 \times 100 \right) \approx 0,041.$$

4) З формули (3.5) визначаємо середньоквадратичне відхилення як міру кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи:

$$\sigma = \sqrt{0,041} \approx 0,202.$$

Можна зробити висновок, що значення кредитних ризиків щодо угод, які складають даний кредитний портфель, відхиляються від середньо-зваженого кредитного портфельного ризику в середньому на 0,202, тобто

$$(0,295 - 0,202; 0,295 + 0,202).$$

5) Обравши значення t_i за формулою (3.7), визначаємо позитивну семіваріацію з (3.6):

$$t_1 = -0,095; t_2 = 0; t_3 = -0,195; t_4 = 0; t_5 = 0; t_6 = 0;$$

$$t_7 = -0,245; t_8 = 0; t_9 = -0,145; t_{10} = -0,045;$$

$$PSV = \frac{1}{4800} \cdot \left((-0,095)^2 \cdot 100 + 0 \cdot 350 + (-0,195)^2 \cdot 800 + 0 \cdot 650 + \right. \\ \left. + 0 \cdot 200 + 0 \cdot 900 + (-0,245)^2 \cdot 750 + 0 \cdot 150 + \right. \\ \left. + (-0,145)^2 \cdot 400 + (0,045)^2 \cdot 500 \right) \approx 0,018.$$

6) Обравши значення l_i за формулою (3.9), визначаємо негативну семіваріацію (3.8):

$$l_1 = 0; l_2 = 0,005; l_3 = 0; l_4 = 0,205; l_5 = 0,105;$$

$$l_6 = 0,305; l_7 = 0; l_8 = 0,005; l_9 = 0; l_{10} = 0;$$

$$NSV = \frac{1}{4800} \times (0 \times 100 + 0,005^2 \times 350 + 0 \times 800 + \\ + 0,205^2 \times 650 + 0,105^2 \times 200 + 0,305^2 \times 900 + \\ + 0 \times 750 + 0,005^2 \times 150 + 0 \times 400 + 0 \times 500) \approx 0,023.$$

7) Визначаємо позитивне середнє семіквадратичне відхилення (3.10):

$$psv = \sqrt{0,018} \approx 0,134.$$

8) Визначаємо негативне середнє семіквадратичне відхилення (3.11):

$$nsv = \sqrt{0,023} \approx 0,152.$$

9) Обчислюємо коефіцієнт асиметрії (3.12):

$$a = \frac{1}{4800 \times \sqrt{0,041^3}} \times (500 \times (-0,045)^3 + 400 \times (-0,145)^3 + 150 \times (0,005)^3 + 750 \times (-0,245)^3 + 900 \times (0,305)^3 + 200 \times (0,105)^3 + 650 \times (0,205)^3 + 800 \times (-0,195)^3 + 350 \times (0,005)^3 + 100 \times (-0,095)^3) \approx 0,327.$$

Таким чином, показники семіваріації, середнього семіквадратичного відхилення та коефіцієнт асиметрії свідчать, що значення кредитних ризиків щодо угод кредитного портфеля більше відхиляються в несприятливий бік від середньозваженого кредитного портфельного ризику. Тобто ступінь ризику даного кредитного портфеля досить високий.

Приклад 3.2

У результаті аналізу кредитоспроможності позичальника встановлено, що ймовірність того, що кредит буде переведено до розряду проблемних, 20 %, ймовірність пролонгації 70 %. Ймовірність погашення в термін пролонгації в повному обсязі 95 %. Знайти: 1) ймовірність того, що позичальник погасить узятую позичку після її пролонгації і в терміні пролонгації; 2) позика буде віднесена на рахунок прострочених позичок відразу після завершення терміну дії договору; 3) кредит буде віднесено на прострочення після пролонгації.

З рис. 3.2 випливає, що кредитний ризик щодо позичальника $P(A)$, – це ймовірність суми трьох несумісних подій: A_1, A_2, A_3 .

A_1 – позичальник погасить позичку після її пролонгації і в термін пролонгації у повному обсязі;

A_2 – позика буде віднесена на прострочення після пролонгації кредиту;

A_3 – позика буде віднесена на прострочення відразу після закінчення терміну дії кредитної угоди.

Подія \bar{A}_{11} – протилежна події A_{11} .

Тоді кредитний ризик щодо позичальника

$$P(A) = P(A_1) + P(A_2) + P(A_3). \quad (3.13)$$

Подія A_1 є добутком трьох подій:

$$A_1 = A_{11} \times A_{12}/A_{11} \times A_{13}/A_{12}A_{11}. \quad (3.14)$$

Подія A_2 – добуток трьох подій:

$$A_2 = A_{11} \times A_{12} / A_{11} \times \bar{A}_{13} / A_{12} A_{11}. \quad (3.15)$$

Подія A_3 – добуток двох подій:

$$A_3 = A_{11} \times \bar{A}_{12}. \quad (3.16)$$

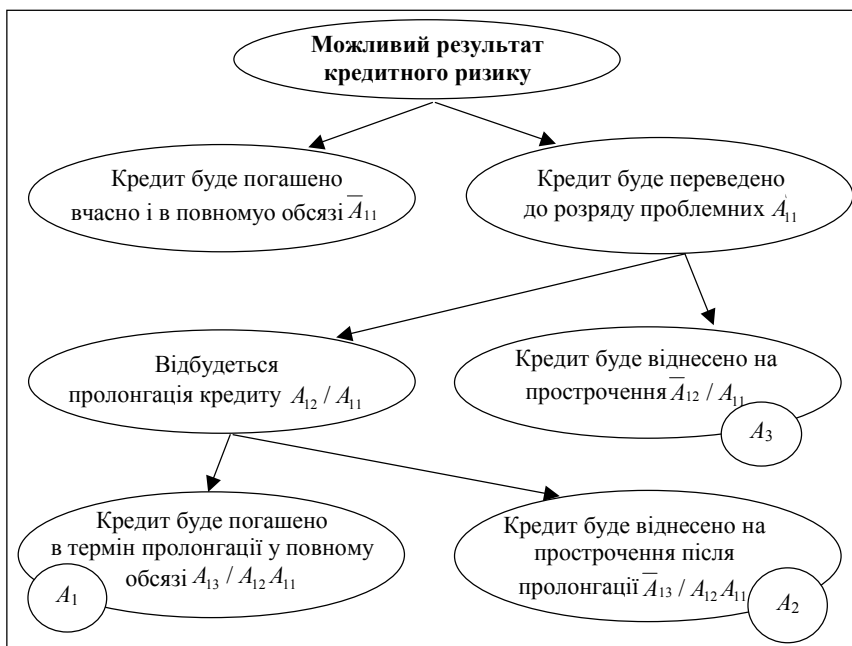

Рис. 3.2. Структурна схема ризику щодо позичальника

Вербальну оцінку настання ризиків за шкалою наведено нижче:

	Числова оцінка
Дуже низька	[0; 0,01]
Низька	[0,01–0,05]
Середня	[0,05; 0,1]
Висока	[0,1; 0,2]
Дуже висока	[0,2; 0,5]
Катастрофічна	[0,5; 1]

Розв'язання прикладу 3.2

$$A_{11} = 0,2.$$

$$A_{12}/A_{11} = 0,7.$$

$$A_{13}/A_{12}/A_{11} = 0,95.$$

Скористаємося наведеними вище формулами (3.13–3.16):

$$A_1 = 0,2 \times 0,7 \times 0,95 = 0,133;$$

$$A_2 = 0,2 \times 0,7 \times 0,05 = 0,007;$$

$$A_3 = 0,2 \times 0,3 = 0,06.$$

Перевірка:

$$P = 0,133 + 0,07 + 0,06 = 0,2.$$

Таким чином, імовірність погашення кредиту в повному обсязі є високою, імовірність віднесення кредиту на прострочення після пролонгації та одразу після закінчення дії кредитної угоди є середньою.

3.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. Доповнити перелік видів застави: застава нерухомості, гарантія, застава товарно-матеріальних цінностей.

2. Кредитний портфель банківської установи подано нижче:

<i>I</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
S_i , тис. грн	150	350	900	750	200	800	750	150	300	600
$p_i(c)$	0,1	0,2	0,1	0,6	0,3	0,6	0,03	0,2	0,11	0,23

Визначити можливу (сподівану) величину збитків за кредитним портфелем, середньозважений кредитний портфельний ризик, дисперсію (варіацію) та середньоквадратичне відхилення кредитних ризиків щодо угод, які складають кредитний портфель банківської установи.

3. Визначити ступінь ризикованості кредитного портфеля, що було наведено у попередній задачі, на основі: семіваріації, семіквадратичного відхилення та коефіцієнта асиметрії.

4. У результаті аналізу кредитоспроможності позичальника, що звернувся з клопотанням про надання позички, встановлено, що ймовірність того, що кредит буде погашено у повному обсязі вчасно, 70 %, ймовірність його пролонгації 60 %. Ймовірність віднесення кредиту на прострочення після пролонгації 5 %. Знайти: 1) ймовірність того, що позичальник погасить узятую позичку після її пролонгації і в терміни пролонгації у повному обсязі; 2) позика буде віднесена на прострочення відразу після завершення терміну дії кредитного договору; 3) кредит буде віднесено на прострочення після пролонгації.

5. У чому полягає сутність статистичного методу оцінки ступеня кредитного ризику? Як розрахувати ймовірність погашення кредиту за допомогою цього методу?

6. Наведіть приклади експертної оцінки кредитного ризику.

Тема 4. Менеджмент кредитного ризику

4.1. Теоретичні відомості

Стратегія кредитного ризику – це комплекс заходів, прийомів і методів щодо управління кредитним ризиком у невизначених умовах, що ґрунтується на прогнозуванні ризику та ймовірності його настання з метою мінімізації збитків банківської установи від кредитних операцій.

Методи управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту:

1. Аналіз привабливості проекту, що кредитується.
2. Оцінка кредитоспроможності позичальника.
3. Структурування кредиту.
4. Оформлення кредитного договору.
5. Кредитний моніторинг.

Методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля:

1. Диверсифікація кредитного портфеля.
2. Концентрація кредитного портфеля.
3. Установлення лімітів кредитування.
4. Формування резервів.
5. Сек'юритизація кредитів.
6. Страхування кредитних ризиків.

Під відсотковим ризиком розуміють ризик зазнати банком збитків унаслідок того, що середня відсоткова ставка за залученими коштами може перевищити середню відсоткову ставку за кредитами протягом визначеного періоду часу.

Серед основних методів управління відсотковим ризиком виділяють: управління відсотковою маржею; управління розривом (GAP*); хеджування відсоткового ризику.

Метод управління відсотковою маржею полягає в постійному моніторингу зміни відсоткових ставок за кредитами і депозитами та визначенні співвідношення між строками і сумами залучення й розміщення коштів.

*GAP (дисбаланс) визначається як різниця між величиною чутливих активів (ЧА) у грошовому вираженні та величиною чутливих зобов'язань (ЧЗ) у грошовому вираженні.

Суть хеджування полягає в одночасному укладанні банківською установою двох протилежних угод: однієї – на продаж коштів, а іншої – на їх купівлю з поставкою у майбутньому. При цьому програш в одній з угод компенсується виграшем в іншій, і таким чином фінансові ризики мінімізуються.

Найбільш простим і поширеним методом аналізу відсоткового ризику є метод GAP-менеджменту, він ґрунтується на виокремленні чутливих і нечутливих до змін відсоткових ставок активів і пасивів банківської установи.

Суть методу управління гепом полягає в тому, що розмір та вид (додатний або від'ємний) гепу мають відповідати прогнозам зміни процентних ставок згідно з таким правилом:

якщо геп додатний, то зі зростанням процентних ставок маржа зростатиме і, навпаки, у разі їхнього зниження маржа зменшуватиметься;

якщо геп від'ємний, то зі зростанням процентних ставок маржа зменшуватиметься, а з їх зниженням – збільшуватиметься.

Хоча управління ризиками завжди посідало центральне місце серед важелів, які використовуються для досягнення прибутковості банківських установ, його сутність змінювалася протягом часу. У 1960-х роках банк акцентував увагу на ефективному управлінні зобов'язаннями. У 1970-х роках, зі зростанням інфляції, в багатьох країнах при непостійних процентних ставках центр менеджменту перемістився до управління ризиком процентних ставок і ризиком ліквідності, а також ризиком неплатежів за кредитом. Оцінка та розрахунок відповідних ризиків зазвичай проводилися окремим відділом або підрозділом банківської установи. Управління активами та зобов'язаннями – профілактичне управління обома сторонами балансу банківської установи, причому приділяється додаткова увага управлінню процентною ставкою і ризиками ліквідності. У 1980-х роках управління ризиками поширилося на позабалансові операції і суто банківські ризики. У цьому періоді менеджери стали звітувати не тільки акціонерам, але і національним та міжнародним регуляторам. Увага приділяється тим моделям управління ризиками, які дозволяють більш ефективно використовувати капітал банківської установи та пропонують краще співвідношення ризик/дохід.

Геп-аналіз є найбільш відомою технікою управління активами та зобов'язаннями, зазвичай використовується для управління ризиком про-

центної ставки, хоча також може використовуватися для управління ризиком ліквідності.

Геп (розрив) – це різниця між чутливими активами і чутливими пасивами для заданого інтервалу часу (зазвичай шість місяців). У геп-аналізі кожен з активів банківської установи і видів зобов'язань класифікується згідно з принципом строковості (зазвичай 3 місяці, більше 3...6 місяців, більше 6...12 місяців і т. д.).

Аналітики розраховують покрокові та кумулятивні результати гепу. Покроковий геп визначається як різниця між чутливими активами та чутливими пасивами в кожний проміжок часу; кумулятивний геп – це кумулятивні проміжні підсумки покрокових гепів. Якщо всі чутливі активи дорівнюють всім чутливим пасивам, то це означає, що покрокові гепи дорівнюють нулю, і тому останній кумулятивний геп повинен бути нульовим. Зазвичай зосереджуються на аналізі кумулятивних гепів для різних інтервалів часу.

Вважають, що актив або зобов'язання є чутливим до змін процентних ставок, якщо рухи грошових коштів від активу або зобов'язання змінюються в тому ж напрямі, що і зміни процентних ставок. Геп додатний, коли чутливі активи (ЧА) більше, ніж чутливі пасиви (ЧП). Від'ємний геп тоді, коли $ЧА < ЧП$. Співвідношення гепу визначається як $ЧА/ЧП$.

Більшість банківських установ має додатний геп, тобто чутливі зобов'язання менші, ніж чутливі активи, тому що банківські установи займають кошти на довший термін, ніж надають позики. Наприклад, банківська установа матиме чутливі депозити, які можуть бути затребувані у будь-який час, але більшість її чутливих позик не повинна повертатися в термін від 1 року до 25 років у разі іпотеки.

Припустимо, що банківська установа має додатний геп ($ЧА > ЧП$). Із часом підвищення процентних ставок змусить банківську установу повернути активи, вартість яких підвищується швидше, ніж вартість зобов'язань, але якщо процентні ставки падають, витрати на зобов'язання підвищуються швидше, ніж витрати на повернення активу.

Система управління активами і зобов'язаннями в традиційній банківській установі також відповідальна за управління ризиком ліквідності. Ризик ліквідності – це ризик, коли банківська установа неспроможна відповісти за своїми зобов'язаннями, строк оплати яких настав.

Ризик ліквідності зазвичай зв'язується зі статтями зобов'язань балансу підприємства, коли кредитори раптово пред'являють свої фінансові вимоги. Припускаючи, що ліквідність клієнтів банківської установи постійна, найчастіше проблема з'являється, якщо є проблеми у банківській установі, оскільки вкладники пробують забрати власні кошти. Криза банківської ліквідності призводить до втрати довіри до банківської установи.

Проте, якщо банківська установа використовує невиправдано високий курс залучення депозитів і відчуває недолік готівки або неспроможна позичити гроші швидко, це стикається з оплатою її довгострокових інвестицій на ринку, де інші банківські установи та інвестиційні компанії також можуть продавати за зниженими цінами.

Банківські установи можуть відчувати проблеми ліквідності і з боку активів, наприклад при наданні кредитних ліній та операціях з позабалансовими трансакціями.

Якщо банківська установа відчуває проблеми з ліквідністю, то центральна банківська установа зазвичай готова прокредитувати її з використанням досить високих процентних ставок, що коштують дорого для банківських установ. При цьому центральній банківській установі необхідно бути впевненою, що проблема банківської установи пов'язана з ліквідністю або з неплатоспроможністю. Зазвичай банківські установи позичають кошти на міжбанківських ринках або від інших джерел перед тим, як звернутися до центральної банківської установи. Але це коштує досить дорого для банківської установи і відповідно зменшує її прибутковість.

Завдання управління ризиком ліквідності повинне бути спрямоване на уникнення ситуації, коли чисті ліквідні активи набувають негативного значення. Геп-аналіз може використовуватися для управління цим видом ризику.

4.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 4.1

Маємо від'ємний геп ($ЧА < ЧП$), процентна ставка за активними операціями була 15 %, за пасивними 10 %; $ЧА = 800$ ум. од., $ЧП = 900$ ум. од.

Розв'язання прикладу 4.1

Тоді відсотки (платня) за чутливими активами $800 \times 0,15 = 120$ ум. од.; відсотки за чутливими пасивами $900 \times 0,10 = 90$ ум. од.

Чистий процентний дохід (ЧПД) $120 - 90 = 30$ ум. од.

Маржа $(900 - 800) \times 0,05 = 5$ ум. од.

Відбулося зростання процентних ставок на 5 пунктів. Тоді за активними операціями ставка 20 %, за пасивними 15 %.

Відсотки за чутливими активами $800 \times 0,2 = 160$ ум. од.;

відсотки за чутливими пасивами $900 \times 0,15 = 135$ ум. од.

ЧПД $160 - 135 = 25$ ум. од.

Маржа $100 \times 0,05 = 5$ ум. од.

ЧПД зменшився на 5 ум. од.

Це означає, що неважливо, в якому напрямі змінюються ставки. Головне, щоб геп відповідав тому напрямку руху ставок, який принесе підвищений прибуток. Тобто в даному випадку потрібно переформувати баланс банківської установи для досягнення додатного гепу, що призведе до зростання ЧПД.

Приклад 4.2

За результатами розрахунків, згідно з наведеними в табл. 4.1 даними, розробити рекомендації щодо зменшення рівня відсоткового ризику, якщо в майбутньому відсоткові ставки повинні знижуватися.

Таблиця 4.1. Вихідні дані

Показник	Значення	
	У минулому році	У звітному році
1. Чутливі активи (млн грн)	1648,00	2147,00
2. Чутливі пасиви (млн грн)	1428,00	1985,00
3. Коефіцієнт гепу	?	?
4. Рівень процентного доходу, коефіцієнт	0,1507	0,1132
5. Рівень процентних витрат, коефіцієнт	0,0681	0,0618
6. Сума ЧПД	?	?

Розв'язання прикладу 4.2

Геп – додатний, коефіцієнт гепу:

у минулому році $K_{\text{геп}} = 1648/1428 = 1,154$;

у звітному році $K_{\text{геп}} = 2147/1985 = 1,082$.

Оскільки за додатного гепу відсоткові ставки знизилися, це зумовить наступні зміни чистого процентного доходу банківської установи:

у минулому році ЧПД = $1648 \times 0,1507 - 1985 \times 0,0618 = 120,37$ (грн);

у звітному році ЧПД = $2147 \times 0,1132 - 1985 \times 0,0618 = 120,37$ (грн).

Таким чином, ЧПД банківської установи знизився у звітному році на $(151,1 - 120,37) = 30,73$ (грн) – виконується правило гепу.

Рекомендації: якщо тенденція зміни відсоткових ставок збережеться, то варто досягти від'ємного гепу для забезпечення зростання ЧПД.

4.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. Яким чином впливає на ризик кредитного портфеля його диверсифікація за галузями виробництва? До яких наслідків може призвести надмірна диверсифікація?

2. Яка структура кредитного портфеля, класифікованого за ступенями ризику, вважається оптимальною?

а) стандартні – 22 %; під контролем – 38 %; субстандартні – 30 %; сумнівні – 5 %; безнадійні – 5 %;

б) стандартні – 30 %; під контролем – 40 %; субстандартні – 10 %; сумнівні – 10 %; безнадійні – 10 %;

в) стандартні – 50 %; під контролем – 35 %; субстандартні – 5 %; сумнівні – 5 %; безнадійні – 5 %;

г) стандартні – 45 %; під контролем – 30 %; субстандартні – 10 %; сумнівні – 10 %; безнадійні – 5 %.

3. Використовуючи GAP-аналіз та наведені дані, розрахуйте ризик зміни розміру капіталу банківської установи, викликаний зміною ринкових процентних ставок.

Чутливі до зміни процентних ставок активи – 900 тис. грн.

Чутливі до зміни процентних ставок пасиви – 1000 тис. грн.

Процентна ставка за активними операціями – 15 %.

Процентна ставка за пасивними операціями – 10 %.

За період, що аналізується, процентна ставка зросла на 5 пунктів.

4. Використовуючи аналіз Duration та наведені дані, розрахуйте ризик зміни вартості капіталу банківської установи, викликаний зміною ринкових процентних ставок.

Активи комерційного банку – 500 тис. грн.

Пасиви комерційного банку – 300 тис. грн.

Середньозважені строки погашення активів – 3,2 року.

Середньозважені строки погашення пасивів – 2,5 року.

Ставка дисконтування була 13 %, а за 2 роки зросла на 5 пунктів.

5. За результатами розрахунків, згідно з наведеними в табл. 4.2 даними, розробити рекомендації щодо зменшення рівня відсоткового ризику, якщо в майбутньому відсоткові ставки підвищуються.

Таблиця 4.2. Вихідні дані

Показник	Значення	
	у минулому році	у звітному році
1. Чутливі активи (млн грн)	1800	2147
2. Чутливі пасиви (млн грн)	1900	1985
3. Коефіцієнт гепу	?	?
4. Рівень процентного доходу, коефіцієнт	0,1907	0,2132
5. Рівень процентних витрат, коефіцієнт	0,0881	0,0918
6. Сума ЧПД	?	?

4.4. Питання для самопідготовки

1. Кумулятивний геп.
2. Дюрація як метод управління гепом.

Тема 5. Особливості кредитування підприємств агропромислового комплексу

5.1. Теоретичні відомості

Україна – потужна аграрна країна, її майбутнє – майбутнє АПК, що має достатній рівень фінансування. Сільське господарство – кредитомістка галузь. Тут кредитування повинно відбуватися за іншими кредитними умовами, ніж в інших галузях господарства. Основні відмінності: необхідність пільгового кредитування, визначення термінів з урахуванням сезонності робіт, відповідна державна політика.

Фактори, що визначають сучасний стан АПК в Україні:

1) відсутність обґрунтованої концепції реформування і розвитку АПК та недосконала законодавча база проведення аграрної реформи;

2) досить великою проблемою для аграріїв є той факт, що земля не є товаром (не може продаватися, надаватися в заставу тощо);

3) традиційно низький рівень менеджменту в порівнянні з іншими галузями;

4) застарілі технології виробництва (на 60 % забезпечення технікою і 80 % з неї повністю зношена);

5) значні платежі в бюджет та позабюджетні фонди;

6) зростання дебіторської заборгованості;

7) висока ризикованість галузі з відносно низьким рівнем прибутковості;

8) уповільнений рух коштів на початковій стадії виробничого циклу;

- 9) відсутність дієвих механізмів захисту вітчизняного виробника;
- 10) низький рівень інвестпривабливості.

Враховуючи наведене вище, підприємства АПК не можуть забезпечити себе обіговими коштами у повному обсязі.

У підприємств АПК, крім того, є велика необхідність і в коштах на придбання основних фондів (техніка, обладнання, будівництво та ремонт будівель), на оптимізацію виробництва (використання сучасних методів ведення господарств (автоматизовані лінії в тваринництві, використання зрошувальних систем у рослинництві тощо), модернізацію та ін. За приблизними підрахунками використання сучасних систем у вирощуванні та виробництві при загальній окупності 3...5 років підвищує рентабельність підприємства з 10...20 до майже 60 % і урожайність з 40...45 до 70...80 ц/га. Динаміка кредитування АПК свідчить про стійку тенденцію до зростання потреби галузі в кредитах. Банківські установи, що кредитують АПК: "Райффайзен Банк Аваль", "Промінвестбанк", "Приватбанк" та ін. Найбільш привабливим є рослинництво (відносно швидкий оборот капіталу).

Особливості АПК: подовжений цикл виробництва; підвищена кредитомісткість галузі; тривалість термінів залучення коштів; необхідність швидкої переробки продукції, оскільки вона псується; специфічність застави (ліквідність, застава вартість); сезонність виробництва; залежність від погодних умов; традиційно низький рівень менеджменту; виробники майже не впливають на ціноутворення в зерновому бізнесі, цей процес повністю контролюють великі зернотрейдери.

Система пільгового кредитування агропромислового комплексу

Починаючи з 2000 року відбувається стимулювання кредитування АПК. Запроваджується часткова компенсація відсотків за кредитами. При цьому комерційні банківські установи отримують кредитні ресурси під пільгові відсотки, відбувається часткове погашення відсотків за кредитами за рахунок коштів державного бюджету. Мета – фінансова підтримка села. Законодавча база: Закон України "Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 рр." та "Про Державний бюджет України" на 2001–2009 рр. Постанова Кабінету Міністрів України (ПКМУ) "Про додаткові заходи щодо кредитування комплексу сільськогосподарських робіт" № 398 від 25.02.2000 р. та "Про часткову компенсацію ставки за кредитами КБ, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам та іншим підприємствам АПК у 2001 р." № 59 від 27.01.2001 р.; ПКМУ № 199 від 26 лютого 2009 р. "Про розміри компенсації у 2009 році відсоткової ставки за залученими підприємствами

агропромислового комплексу кредитами"; ПКМУ № 184 від 18.02.04 р.; ПКМУ № 794 від 11.08.2010 р.; ПКМУ № 1103 від 06.12.2010 р.

Кредитування здійснюється в напрямках, визначених Кабінетом Міністрів України, шляхом безпосереднього спрямування коштів банківським установам на оплату розрахункових документів. Пільгове кредитування стосується цукрових та буряконасінневих заводів; зернозаготівельних та переробних підприємств; підприємств та організації споживчої кооперації; сільськогосподарських кооперативів; спеціалізованих підприємств з виробництва м'яса свинини та птахогосподарства; підприємств та організації сільськогосподарського машинобудування, інших підприємств АПК.

Розмір часткової компенсації для підприємств АПК становить 50 % облікової ставки, встановленої НБУ на день укладання кредитної угоди, а для зернотрейдерів (для здійснення заставних операцій із зерном) – 70 %. Пільгові кредити надаються на конкурсній основі у межах лімітів кредитних ресурсів, визначених Міністерством аграрної політики за погодженням з Міністерством фінансів (рис. 5.1). Недоліки такої компенсації: цей механізм є досить громіздким, складна процедура оформлення кредитів.

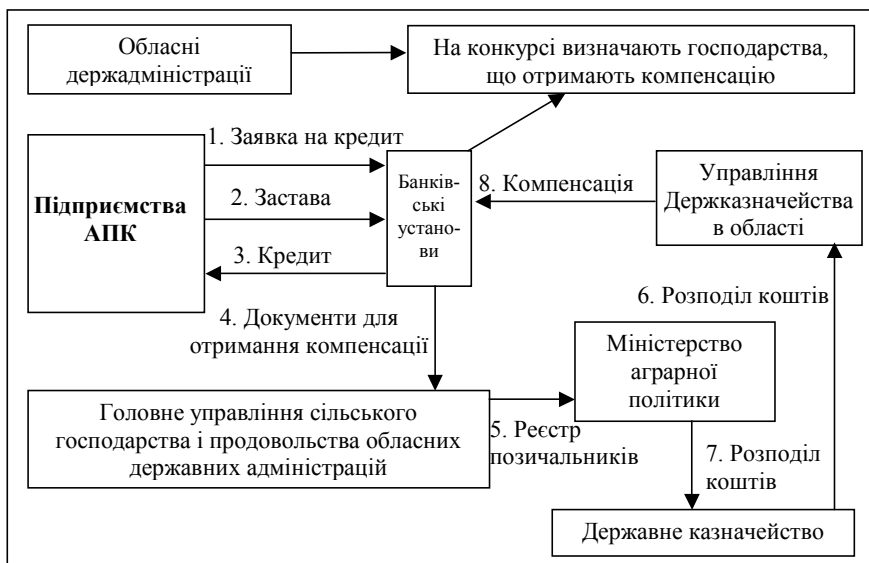

Рис. 5.1. Схема механізму часткової компенсації відсоткової ставки банківським установам за кредитами, наданими агропромислового комплексу на пільгових умовах

Фінансування видатків Мінагрополітики з державного бюджету в 2009 році скоротилося на 44 % до 6,37 млрд грн, що суттєво обмежило можливості для фінансування програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Скорочення бюджетних можливостей у 2009 році є вимушеним кроком, а контрольована девальвація гривні в межах, що не несе загрози неповернення валютних кредитів, може створити певний резерв конкурентоспроможності для АПК. У той же час, більшості сільгоспідприємств у 2009 році, за умови скорочення державної підтримки, буде важко продовжувати виробництво без застосування альтернативних інструментів підтримки. Такими інструментами можуть бути продовження термінів кредитів відповідно до прийнятого Верховною Радою України Закону "Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання негативним наслідкам впливу світової фінансової кризи на розвиток агропромислового комплексу" (у разі його підписання Президентом), лібералізація цінового контролю на ринках аграрної продукції (зокрема, урахування в собівартості продукції переоцінки витрат на обслуговування валютних кредитів), зменшення витрат, пов'язаних з переукладанням угод оренди земельних паїв, тощо. У 2009 р. багато з тих підприємств, що пройшли конкурс з відшкодування відсотків за кредитами, в умовах значного дефіциту бюджету так і не одержали компенсації.

5.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 5.1

Агропромисловий комплекс "Промінь" отримав кредит 100 000 грн на 6 місяців під 18 %, застава великої рогатої худоби вартістю 420 900. Знайти суму компенсації з держбюджету. Чи достатньо забезпечення для того, щоб банківська установа уникнула формування резерву? Облікова ставка НБУ 10 %.

Розв'язання прикладу 5.1

Сума компенсації $100\,000 \times 0,1/2 = 5000$ (грн).

Сплатить позичальник: $100\,000 \times (0,18 - 0,10)/2 = 4000$ (грн).

Достатність застави: стандартний кредит, рогата худоба – рухоме майно.

Розрахуємо чистий кредитний ризик [20]:

$$\text{ЧКР} = 100 - 420,9 \times 0,5 = - 110,45 (< 0).$$

Застави достатньо, ЧКР від'ємний.

Сума резерву = 0.

Приклад 5.2

Розрахувати лізингові платежі за умови лізингу сільгосптехніки. Вартість майна 100 000 грн, строк амортизації 5 років, норма амортизації 20 %. Амортизація рівномірна. Відсотки за кредитом 25 %. Комісія за лізингом 3 %. Податок на додану вартість 20 %. Розрахунок амортизації поданий у табл. 5.1.

Розрахунок лізингових платежів наведений у табл. 5.2.

Таблиця 5.1. Розрахунок амортизації

Період	Вартість майна на початок року	Річна сума амортизації	Вартість майна на кінець року	Середньорічна вартість (ст. 2 + ст. 4)/2
1	2	3	4	5
1	100000	20000	80000	90000
2	80000	16000	64000	72000
3	64000	12800	51200	57600
4	51200	10240	40960	46080
5	40960	8192	32768	36864

Таблиця 5.2. Розрахунок лізингових платежів

Період	Річна амортизація	Відсоток за кредитом	Комісія	ПДВ (ст. 3 + ст. 4) × 0,2	Лізинговий платіж
1	2	3	4	5	6
1	20000	22500	2700,00	5040,00	50240,00
2	16000	18000	2160,00	4032,00	40192,00
3	12800	14400	1728,00	3225,60	32153,60
4	10240	11520	1382,40	2580,48	25722,88
5	8192	9216	1105,92	2064,38	20578,30

Відсотки за кредитом (ст. 3) розраховуються так: ст. 5 (з табл. 5.1) × 0,25.

Комісія (ст. 4) розраховується таким чином: ст. 5 (з табл. 5.1) × 0,03.

5.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. Агрпромиловий комплекс "Промінь" отримав кредит 800 000 грн на 8 місяців під 18 %, застава сільгосптехніки вартістю 1 600 000 грн. Знайти суму компенсації з держбюджету. Чи достатньо забезпечення

для того, щоб банківська установа уникнула формування резерву? Облікова ставка НБУ 12 %.

2. Розрахувати лізингові платежі за умови лізингу сільгосптехніки при повній її окупності. Вартість майна 700 000 грн, строк амортизації 4 роки, норма амортизації 20 %. Амортизація рівномірна. Відсотки за кредитом 24 %. Комісія за лізингом 2 %, ПДВ 20 %.

3. Ви – працівник кредитного відділу банківської установи. У Вас з'являється інформація, що клієнт банківської установи – постачальник паливно-мастильних матеріалів МП "Тон" – має труднощі з покупцем – колгосп "Зоря" (теж є клієнтом банківської установи). Подія відбувається у березні, колгосп бажає придбати паливо на суму 500 000 грн, але оплатити за нього зможе лише після збору врожаю – у серпні. Надавати паливо з відстроченням платежу МП "Тон" не має можливості, гроші потрібні йому для поновлення виробничого циклу. Які ваші поради клієнтам? Яким чином банківська установа зможе задовольнити їхні потреби та отримати прибуток, скориставшись вексельними розрахунками?

4. До кредитного відділу банківської установи, де Ви працюєте, надійшли два клопотання про надання кредиту:

1) від колгоспу "Степ", що займається виключно вирощуванням зернових культур, про надання кредиту в сумі 900 000 грн строком на 4 місяці з метою закупівлі насіння. Річний товарообіг колгоспу 30 000 тис. грн. Фінансовий стан – задовільний. Як забезпечення пропонується сільгосптехніка на суму 1 800 000 грн;

2) від колгоспу "Воля", що займається птахівництвом, вирощуванням зернових культур та розведенням великої рогатої худоби, про надання кредиту в сумі 950 000 грн строком на 4 місяці також з метою закупівлі насіння. Річний товарообіг колгоспу 31 000 тис. грн. Фінансовий стан – задовільний. Як забезпечення пропонується сільгосптехніка на суму 1 800 000 грн.

Яка з вказаних заявок має більше шансів на задоволення? Мотивуйте відповідь.

5.4. Питання для самопідготовки

1. Короткострокове кредитування підприємств АПК.
2. Кредитування під забезпечення майбутнього врожаю.
3. Кредитування під забезпечення великої рогатої худоби.

Тема 6. Особливості кредитування суднобудівних підприємств

6.1. Теоретичні відомості

Розвиток діяльності судновласника це, насамперед, придбання нових суден або укладання угод на їх будівництво. Ці дві схеми зазвичай потребують залучення банківських позичок. Саме тому, роль кредиту в розвитку суднобудування важко переоцінити, без позичкових коштів розвиток галузі може припинитися. Фінансування будівництва суден для судновласника-замовника ніколи не закінчується з постачанням йому готового судна та розрахунком із суднобудівною верф'ю. Для нього це етап допостачального фінансування, який зазвичай переходить у довгострокове післяпостачальне фінансування, коли замовник, що перетворився на судновласника, починає процес повернення коштів банківській установі. Жодна банківська установа не надасть судновласнику позичку на будівництво судна (допостачальне фінансування), поки не переконається, як буде забезпечено післяпостачальне фінансування судноверф'ю.

При купівлі готового судна діє наступна схема: судновласник для розширення діяльності вирішує придбати судно, домовляється з потенційним власником вантажів про наймання судна у фрахт та його умовах. Разом із цим він відшукує необхідне судно та домовляється з його власником про купівлю. Після цього судновласник готує фрахтовий контракт (чартер) і контракт на купівлю судна та звертається до банківської установи за наданням йому довготермінової позички. Банківська установа інспектує судно щодо його технічного стану та розглядає контракт на купівлю судна і фрахтовий контракт. Залежно від віку судна, технічного стану, рівня контрактної ціни та умов фрахтового контракту (термін фрахту, фрахова ставка та ін.) банківська установа визначає обсяг, термін та умови кредитування. Після цього судновласник оформлює на користь банківської установи заставну на судно, що купується. При цьому банківська установа повинна дуже ретельно вивчити стан та перспективи фрахтового ринку саме цього типу суден та розрахувати на передбачуваний термін позички беззбиткову тайм-чартерну фрахтову ставку, яка забезпечить повернення банківській установі коштів (основного боргу та відсотків). У випадках наявності сумнівів стосовно судновласника банківська установа може просити закласти також і фрахтовий контракт. Після цього вона повідомляє судновласнику власні умови за обсягами та способами кредитування. У світовій практиці залежно від віку, призначення та розмірів судна обсяг позички може коливатися від 40 до 60 % контракт-

ної ціни, термін позички від 3 до 10 років, маржа банку за формулою LIBOR¹ + маржа – від 0,5 до 2,5 %.

Для купівлі суден можуть використовуватися найрізноманітніші схеми, але зазвичай це позички, використання акціонерного капіталу або лізинг.

Позички

Більшість угод укладається на основі комерційних кредитів. Більш складні угоди передбачають фіксовані банківські відсоткові ставки або страхування від втрат, а також враховують можливість змін валютного курсу.

Звичайна строкова позичка

Сума позички складатиме 40...60 % ціни судна, термін позички може досягати 10 років при фіксованій ставці. За такою схемою погашення основного боргу відбуватиметься рівними частинами протягом усього терміну кредитування. Іноколи використовується плаваючий відсоток, при цьому встановлюється середньорічне значення LIBOR, але маржа залишається постійною.

Відстрочення

Можливість відстрочити виплати основного боргу надасть можливість погасити його в кінці терміну позички. Для судновласника це можливість перенести витрати на пізніший термін, що є позитивним і враховуючи інфляцію.

Збільшені платежі

Можливість виплатити більшу частину позички в кінці терміну – збільшений платіж. Цей спосіб також дозволяє економити на витратах на погашення. При наявності додаткових витрат власник може відкласти виплату до 1/3 частини суми позички.

Акціонерний капітал

Вкладання акціонерного капіталу в певне судно є підсумком або партнерства, або утворення спільного підприємства декількома власниками. Фінансування за допомогою акціонерного капіталу зазвичай притаманне корпоративному фінансуванню та може реалізовуватися шляхом випуску цінних паперів (акцій, облігацій тощо) або шляхом розміщення капіталу в новій інвестиційній структурі чи вже існуючій компанії з метою розширення капіталу. Акціонерами зазвичай прагнуть стати приватні інвестори

¹ LIBOR – середня ставка відсотка, за якою лондонські банківські установи надають позички першокласним банківським установам на міжнародному ринку валют.

для захисту коштів від оподаткування та знецінення, пенсійні та інші фонди, що мають достатньо великі обсяги коштів та бажають інвестувати їх на довготривалі терміни. У будь-якому випадку наявність акціонерного капіталу надасть судовласнику більше шансів отримати позичку в банківській установі, тому що банківські установи, аналізуючи власні ризики, бачать тут їхнє зниження.

Лізинг

Судновласник, який не має достатніх вільних коштів для придбання судна, звертається до лізингодавця з проханням купити або побудувати потрібне судно відповідної специфікації. При цьому, на час лізингу право власності на судно лишається за лізингодавцем. У світовому судноплаванні лізинг можна розглядати як бербоут – чартер, тобто угоду фрахту судна без екіпажу. Переваги лізингу для лізингодавця – податкові пільги на предмет інвестицій, для отримувача – можливість отримати стовідсоткове фінансування без вимог додаткового забезпечення. Однак у суднобудуванні лізинг не набув достатньої популярності, тому що судноплавні компанії схильються у бік заробляння коштів завдяки вчасно та оперативно проведеним купівлям-продажам суден, а не завдяки їхній експлуатації. Тут лізинг не дозволяє оператору отримувати прибуток з активів, що використовуються. Великі судновласники більше схильні заробляти на вчасно проведених операціях; лізингодавці не хочуть брати на себе зайвих ризиків, що пов'язані з імовірністю зниження можливостей.

Нижче наведена схема фінансування будівництва суден (рис. 6.1).

В Україні сьогодні діє Закон "Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості України", який відповідає за державну підтримку суднобудування. Його було прийнято ще у 1999 році [9]. Законом запроваджено також механізм здешевлення позичок шляхом визначення часткової компенсації ставки за позичками банківських установ. Кошти на здійснення фінансової підтримки щорічно, з урахуванням вимог Бюджетного кодексу України, повинні передбачатися у Законі "Про державний бюджет" та виділяються певним підприємствам згідно з черговою ПКМУ (приймається щорічно). Компенсація відсотків повинна проводитися у відповідності та з порядком, який встановлюється постановою Кабінету Міністрів України. Так, "за рахунок бюджетних коштів виконавцям проєктів повинна відшкодовуватися сума сплачених ними відсотків за користування середньостроковими (до трьох років) і довгостроковими (до п'яти років) кредитами у розмірі облікової ставки НБУ, що діє на дату нарахування відсотків за користування кредитом, але не більше ніж відсоткова став-

ка за кредитами, залученими виконавцями проектів" [9]. На сьогодні в Україні існують проблеми щодо отримання пільгових позичок суднобудівними підприємствами, оскільки на зазначені вище цілі кошти з державного бюджету фактично не виділяються; банківські установи не є зацікавленими у наданні довготермінових, достатньо ризикових позичок без належної фінансової та законодавчої підтримки держави.

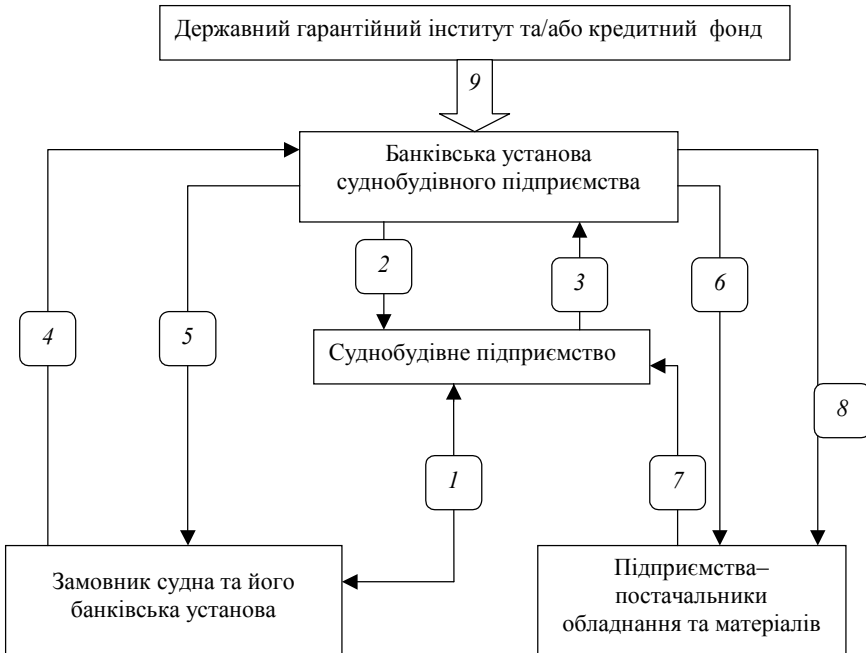

Рис. 6.1. Схема фінансування будівництва судна:

1 – укладання контракту на будівництво судна; 2 – надання позички суднобудівному підприємству; 3 – передавання титулу судна та іншого забезпечення; 4 – авансові платежі в розмірі 30...50 % вартості судна; 5 – зворотні гарантії на авансові платежі; 6 – авансовий платіж або акредитив; 7 – постачання обладнання та матеріалів; 8 – виплата повної ціни обладнання та матеріалів; 9 – можливі державні гарантії до 80 % обсягу фінансування

6.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 6.1

Українське Дунайське пароплавство виступає замовником судна на заводі "Океан": ціна судна 100,0 млн дол., власні кошти компанії 50 млн дол.

"Райффайзен банк Аваль" кредитує проект. Сума позички 50,0 млн дол. (50 % ціни судна). Термін позички 6 років. Фіксована банківська відсоткова ставка 12 %. Необхідно побудувати графік погашення позички. Планується оформити звичайну термінову позичку.

Розв'язання прикладу 6.1

За даними табл. 6.1 бачимо, що власник, який оформив позичку в розмірі 50,00 млн дол., повинен сплатити всього 68,00 млн дол. (основний борг + відсотки).

Таблиця 6.1. Графік погашення позички банківської установи

Строк	Погашення основної суми боргу	Залишок за позичковим рахунком	Відсотки
Здавання		50,00	
1	10,00	40,00	6,00
2	10,00	30,00	4,80
3	10,00	20,00	3,60
4	10,00	10,00	2,40
5	10,00	0,00	1,20
Разом	50,00		18,00

6.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. Побудуйте графік погашення позички, яка надається судновласнику з відстроченням виплат основного боргу, якщо ціна судна 100 млн дол., акціонерний капітал складає 40 % від загальної ціни, відповідно позичка – 60 %, термін позички 6,5 років, відстрочення 2 роки. Фіксований банківський відсоток 12 %.

2. Побудуйте графік погашення звичайної строкової позички, яка надається судновласнику, якщо ціна судна 100 млн дол., акціонерний капітал складає 40 % загальної ціни, відповідно позичка – 60 %, термін позички 5,5 років, фіксований банківський відсоток 12 %.

3. Зобразьте схему фінансування будівництва судна. Прокоментуйте зв'язок, що існує між банківською установою суднобудівного підприємства та банківською установою замовника судна.

4. Яким чином відбувається пільгове кредитування суднобудівних підприємств в Україні?

5. Які основні форми фінансування будівництва суден ви знаєте?

6. Прокоментуйте лізинг як одну з форм придбання судна.

7. Як використовується акціонерний капітал для отримання фінансування для будівництва судна?

Тести та питання для контролю знань за модулем 1

1. *Визначте активні операції КБУ:*

- а) акумуляція коштів у касі;
- б) формування статутного капіталу;
- в) емісія та розміщення власних боргових ЦП;
- г) кредитування юридичних осіб.

2. *За наявністю і характером забезпечення розрізняють наступні позики:*

- а) кредитні лінії;
- б) короткострокові;
- в) бланкові;
- г) стандартні.

3. *Визначте метод ціноутворення за кредитом:*

- а) "вартість плюс";
- б) "базова ставка мінус";
- в) "чутливість пасивів + відсоток LIBOR";
- г) "метод гепу".

4. *Комерційний кредит – це:*

- а) відносини між суб'єктами лізингу з укладання лізингової угоди;
- б) товарна форма кредиту, що визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних ресурсів та характеризує кредитну угоду між суб'єктами господарювання;
- в) особливий вид економічних відносин щодо надання кредитів під заставу нерухомості;
- г) кредит, що надається фізичним особам на придбання споживчих товарів.

5. *Попередній розгляд кредитного проекту є функцією:*

- а) фронт-офісу;
- б) мідл-офісу;
- в) бек-офісу.

6. *Норматив кредитного ризику Н7 не повинен бути:*

- а) більше 25 %;
- б) менше 25 %;
- в) більше 15 %;
- г) менше 15 %.

7. *Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та порук, наданих одному інсайдеру (H9), не повинен перевищувати (у відсотках):*

- а) 5;
- б) 15;
- в) 40;
- г) 10.

8. *Порука відрізняється від гарантії тим, що:*

а) поручитель несе солідарну відповідальність разом з позичальником, а гарант відповідає одноосібно;

б) сума поруки повинна збігатися із сумою кредитної угоди плюс відсотки, а сума гарантії може бути більшою;

в) гарантію надає юридична особа, а поруку – фізична.

9. *Форвард відрізняється від ф'ючерса тим, що:*

а) форвард – це право, а ф'ючерс – обов'язок;

б) форварди укладаються на біржах, а ф'ючерси – на позабіржовому ринку;

в) форварди укладаються на позабіржовому ринку, а ф'ючерси – на біржах.

10. *Репрезентативність інформації – це:*

а) максимальна відкритість інформації;

б) особлива важливість інформації;

в) висока секретність інформації.

11. *Такі ризики, як технологічний, зловживань, документарний, впровадження нових продуктів, належать до:*

а) фінансових;

б) функціональних;

в) зовнішніх.

12. *Банківський ризик – це імовірність отримання небажаних результатів:*

а) втрата прибутку і виникнення збитків;

б) скорочення ресурсної бази;

в) здійснення виплат за позабалансовими рахунками;

г) всі відповіді правильні.

13. *На збільшення рівня ризику впливають:*

а) неочікувані зміни обставин;

б) неправильно визначений метод управління ризиком;

в) помилки в оцінці рівня ризику та можливості взяття його банківською установою;

г) б і в;

д) а, б і в.

14. До фінансових ризиків належать такі:

а) валютний, ризик ліквідності, економічний;

б) валютний, кредитний та ринковий;

в) правовий, соціальний, інвестиційний.

15. Функціональні ризики – це:

а) ризики, що виникають у зовнішньому середовищі та безпосередньо не пов'язані з діяльністю КБУ;

б) ризики, що визначаються ймовірністю фінансових втрат і пов'язуються з непередбаченими змінами обсягів, структури, доходності та вартості активів і пасивів банківської установи;

в) ризики, що виникають унаслідок створення і впровадження нових банківських продуктів та послуг і неможливості здійснення своєчасного та повного контролю за фінансово-господарським процесом банківської установи.

16. Фінансові ризики:

а) підлягають кількісній оцінці;

б) не підлягають кількісній оцінці;

в) правильної відповіді немає.

17. Для підвищення ЧПД при зростанні відсоткових ставок потрібно залучати депозити на терміни:

а) коротші, ніж надані кредити;

б) довші, ніж надані кредити;

в) такі, що дорівнюють термінам кредитів.

18. Кредитний ризик пов'язаний з:

а) кредитними операціями;

б) вкладенням коштів у депозити в інших банківських установах;

в) операціями з ЦП;

г) гарантійними операціями;

д) б, в і г;

е) всі відповіді правильні.

19. До внутрішньобанківських факторів кредитного ризику належать такі:

а) стан розвитку економіки;

б) фінансові махінації;

- в) капітал позичальника;
- г) кредитування нових інноваційних проектів.

20. До факторів кредитного ризику, притаманних діяльності позичальника, належать такі:

- а) репутація позичальника;
- б) ліквідність забезпечення за кредитом;
- в) взаємовідносини з міжнародними фінансовими інститутами.

21. Дисперсія та середньоквадратичне відхилення характеризують:

- а) середньозважений кредитний портфельний ризик;
- б) міру розсіяння кредитних ризиків щодо угод кредитного портфеля відносно середньозваженого кредитного портфельного ризику;
- в) імовірність виникнення збитків за кредитною угодою.

22. Згідно з методикою оцінки кредитних ризиків оцінка кредитоспроможності позичальника включає у себе:

- а) вивчення загальної характеристики позичальника;
- б) аналіз фінансового стану позичальника;
- в) проведення операційного аналізу діяльності позичальника;
- г) всі відповіді правильні.

23. Вербальна оцінка настання ризиків не включає в себе:

- а) дуже низьку оцінку ризиків;
- б) низьку оцінку ризиків;
- в) невисоку оцінку ризиків;
- г) катастрофічну оцінку ризиків.

24. При додатному гені зростають відсоткові ставки, при цьому ЧПД буде:

- а) зростати;
- б) знижуватися;
- в) залишиться стабільним.

25. У випадку, коли банківська установа дотримується стратегії додатного гену:

- а) маржа буде зменшуватися у разі зниження відсоткових ставок;
- б) маржа буде зростати у разі зниження відсоткових ставок;
- в) маржа зростатиме при зростанні відсоткових ставок.

26. Комплекс заходів, прийомів і методів щодо управління кредитним ризиком у невизначених умовах, що ґрунтується на прогнозуванні ризику та ймовірності його настання з метою мінімізації збитків банківської установи від кредитних операцій, – це:

- а) стратегія валютного ризику;
- б) стратегія кредитного ризику;
- в) стратегія банківського ризику.

27. До методів управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту відносять:

- а) оцінку кредитоспроможності позичальника;
- б) формування резервів;
- в) кредитний моніторинг;
- г) страхування кредитних ризиків.

28. До методів управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля відносять:

- а) сек'юритизацію кредитів;
- б) формування резервів;
- в) кредитний моніторинг;
- г) структурування кредитів.

29. До основних методів управління відсотковим ризиком відносять такі:

- а) метод управління відсотковою маржею;
- б) GAP-розрив;
- в) метод вартість плюс;
- г) хеджування відсоткового ризику.

30. Великими вважаються кредити, які:

- а) перевищують 10 % регулятивного капіталу банківської установи;
- б) перевищують 10 % статутного капіталу банківської установи;
- в) перевищують 20 % статутного капіталу банківської установи;
- г) перевищують 20 % регулятивного капіталу банківської установи.

31. Режим спеціального кредитування АПК в Україні передбачає:

- а) пряме фінансування АПК за рахунок коштів держбюджету;
- б) кредитування АПК за ставкою, що збігається з обліковою;
- в) компенсацію відсоткової ставки банківським установам за рахунок коштів держбюджету в розмірі, що встановлюється законодавчо.

32. Основна причина необхідності кредитування АПК:

- а) підприємства АПК не можуть забезпечити себе обіговими коштами у повному обсязі;
- б) сезонність виробництва;
- в) необхідність стимулювання підприємств АПК з боку держави.

Модуль 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО
КРЕДИТУВАННЯ

Тема 7. Процес банківського кредитування

7.1. Теоретичні відомості

Процес кредитування – широке поняття, що охоплює кредитний цикл, починаючи з пошуку клієнтів та закінчуючи поверненням позички.

Процес кредитування складається з певних етапів, кожний з яких окремо забезпечує рішення конкретного завдання, а разом досягається мета – забезпечити надійний прибуток для банківської установи (табл. 7.1).

Таблиця 7.1. Інформаційно-аналітичне забезпечення кредитного процесу

Етапи процесу кредитування	Зміст
1. Реклама	1. Реклама банківських послуг. 2. Попереднє вивчення потенційного клієнта
2. Знайомство	1. Отримання пакета документів. 2. Проведення співбесіди з позичальником (рішення про продовження роботи)
3. Аналіз	1. Аналіз кількісних показників фінансового стану позичальника. 2. Аналіз якісних показників
4. Структурування позички	1. Структурування кредиту (визначається ступінь кредитного ризику; остаточно встановлюються: сума, строк, вид і розмір забезпечення, відсотки та комісія, метод надання, графік погашення). 2. Підготовка та укладання кредитної угоди. 3. Укладання договору застави. 4. Формування кредитної справи позичальника. 5. Видача кредиту
5. Моніторинг	1. Контроль за цільовим використанням кредиту. 2. Контроль за станом погашення відсотків за кредитом. 3. Контроль за погашенням тіла кредиту. 4. Контроль за станом та вартістю застави. 5. Відстеження змін у фінансовому стані позичальника. 6. Виявлення проблемних кредитів та застосування заходів щодо мінімізації втрат

Кредитні операції підлягають фінансовому моніторингу згідно із Законом України "Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом" і Постановою Правління НБУ "Про здійснення банками фінансового моніторингу" № 189 від 14.05.03 р. Для розгляду питання про прийняття рішення щодо видачі позички банківські установи вимагають від позичальників набір документів, які подані нижче:

- 1. Звернення позичальника за кредитом на ім'я директора банківської установи (у вигляді заяви, клопотання), де необхідно вказати:**
потрібну суму; мету, на яку потрібні кредитні кошти;
строк, на який потрібні кредитні кошти; що надається під заставу.
- 2. Анкета встановленого зразка.**
- 3. Ліцензії, дозволи та погодження, видані позичальнику державними органами на здійснення діяльності, що кредитується (якщо така діяльність ліцензується).**
- 4. Рішення юридичної особи про отримання кредиту:**
рішення (наказ) засновників (власників) юридичної особи про отримання кредиту (вказати необхідну суму, строк, цілі). Рішення про передачу майна в заставу та надання повноважень на підписання відповідних договорів;
рішення засновників (власників) поручителя, якщо інша юридична особа виступає поручителем (майновим чи фінансовим) за зобов'язаннями позичальника.
- 5. Фінансові документи:**
річні баланси та звіти про фінансові результати на останню звітну дату, підписані уповноваженими особами та завірені печаткою підприємства;
розшифровки статей 031, 160, 180, 210, 530, 540, 610 балансу, розшифровки статей 060, 090, 130 звіту про фінансові результати, а також інших статей фінансової звітності, що перевищують 5 % валюти балансу на останню звітну дату та на початок року;
інформація про надходження на всі поточні та розподільчі рахунки в національній та іноземній валютах в інших банківських установах за останні 12 міс.;
- довідки з обслуговуючих банківських установ із зазначенням помісячного руху коштів за поточними рахунками підприємства за останні 12 міс. та станом заборгованості підприємства перед цими банківськими установами на дату подання документів. Якщо позичальник клієнт банківської установи, довідка не надається, а лише зазначається номер поточного рахунку в анкеті;

інформація про діючі кредити та кредитну історію. Якщо підприємство має діючі кредити в інших банківських установах, необхідно надати копії кредитних договорів та договорів застави, укладених з такими банківськими установами;

консолідована управлінська звітність (за наявності) у вигляді балансу та звіту про фінансові результати за минулий рік та останній звітний період з поясненням причин розбіжностей бухгалтерської та управлінської звітностей;

копії аудиторських звітів (за наявності).

6. **Довідка з Державної податкової інспекції** про наявність або відсутність заборгованості за платежами у бюджет та позабюджетні фонди.

7. **Комерційні документи:**

копії договорів, контрактів та інших угод, що є об'єктами кредитування, засвідчені печаткою позичальника та скріплені підписом його посадової особи;

митні декларації, накладні, рахунки-фактури (інвойси), якщо такі є, на об'єкт кредитування;

протоколи намірів, проекти контрактів на реалізацію кредитного проекту.

8. **Техніко-економічне обґрунтування на прогнозний період кредитування**

Бажано: бізнес-план проекту, під який передбачається отримати кредит, який містить у собі: опис проекту, джерела фінансування (власні, запозичені) та напрямки їх використання, план реалізації проекту, план доходів та витрат, графік надходжень та платежів.

Банківська установа перед початком роботи зобов'язана ідентифікувати клієнта. Порядок моніторингу закріплюється у правилах внутрішнього моніторингу. Такий моніторинг повинен задіяти працівників банківської установи в межах їх компетенції у визначенні операцій, пов'язаних з відмиванням тіньових доходів.

Банківські установи створюють відповідні програми, що включають у себе:

1) порядок початкової ідентифікації;

2) заходи щодо уточнення інформації;

3) порядок забезпечення документального фіксування інформації про клієнта;

4) класифікацію клієнтів відповідно до ступеня ризику відносно відмивання доходів;

5) заходи перевірки інформації;

6) додаткові заходи щодо вивчення клієнта.

На етапі знайомства з клієнтом проводиться співбесіда, під час якої з'ясовується питання доцільності подальшої співпраці. Нижче подано орієнтовне коло питань при співбесіді:

1. Загальні відомості про позичальника (форма власності, період з моменту реєстрації, галузь, власники, рівень досвіду менеджерів, рівень доходності, основні постачальники та споживачі).

2. Питання щодо самого кредиту: сума, цільове призначення, бажаний строк, бажана відсоткова ставка, прогноз потреб у ресурсах, строк служби активів, що фінансуються за рахунок кредиту.

3. Питання, пов'язані з погашенням кредиту: розмір і сталість грошових потоків підприємства, джерела надходження коштів.

4. Питання про забезпечення кредиту: вид забезпечення, місце зберігання забезпечення та витрати на його зберігання, наявність майнових прав на предмет застави, вартість забезпечення та хто і коли його оцінював, наявність гарантів та їх фінансовий стан.

5. Питання щодо зв'язків клієнта з іншими банківськими установами. Під час вивчення кредитної заявки може виникнути необхідність перевірити позичальника на місці.

6. Інформація для оцінки кредитоспроможності за джерелами: а) від клієнта; б) внутрішньобанківська; в) інша (від банківських установ, департаменту банківського нагляду, ЗМІ, від партнерів, статистичних, колекторних агентств).

В умовах сьогодення співбесіда проводиться за допомогою засобів інтернет-зв'язку. Саме така організація співбесіди дозволяє якісніше проаналізувати можливість співпраці.

Чинники диференціації процентної ставки за кредитами:

облікова ставка;

рівень інфляції;

строк кредиту (чим він довший, тим ставка вища – вищий ризик та рівень прибутку позичальника);

ціна ресурсів;

рівень ризику; великі кредити менш ризикові;

розмір кредиту;

попит на кредити;

характер забезпечення;

витрати на обслуговування;

зміст заходів, що кредитуються;

рівень рентабельності ставки конкурентів;

характер взаємовідносин між банківською установою та позичальником;

норма прибутку від інших активних операцій.

Порядок нарахування, сплати та стягнення процентів за кредитами

Розмір процентних ставок, порядок нарахування відсотків, їх стягнення визначаються в кредитному договорі:

- 1) факт / факт; 365(366) / 365(366) (англійська практика);
- 2) факт / 360 (фактичні дні у місяці, але у році умовно 360) (французька практика);
- 3) 30 / 360 (німецька практика).

Також існує українська практика нарахування відсотків. Як правило, відсотки нараховуються і стягуються за календарний місяць або з будь-якої конкретної дати (наприклад, з 27 числа попереднього місяця по 26 число поточного місяця). У "Райффайзен Банк Аваль" практикується наступна схема: з передостаннього робочого дня попереднього календарного місяця (включно) по день, що передує передостанньому робочому дню поточного місяця. Наприклад, "Укрсоцбанк" використовує стягнення відсотків двічі на місяць, що стимулює позичальників до більш дисциплінованої сплати відсотків за кредитами.

7.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 7.1

Розрахувати відсутні елементи в графіку погашення кредиту за умови, що сума початкового боргу 400 тис. дол. США, кредит отримано на 3 роки під 10 %. Відсотки нараховуються щопівріччя наприкінці кожного півріччя на залишок боргу. Борг (тіло кредиту та відсотки) погашається рівними частинами щопівріччя.

Розв'язання прикладу 7.1

Тут слід міркувати в такий спосіб: сума початкового боргу PV є сучасною вартістю майбутніх виплат, тобто ренти *postnumerando*, тому потрібно лише знайти член ренти. Знаходимо його за формулою

$$R = \frac{PV \times i / m}{1 - (1 + i / m)^{-mn}}. \quad (7.1)$$

Зробимо необхідні розрахунки:

$$R = \frac{400000 \times 0,1 / 2}{1 - (1 + 0,1 / 2)^{-3 \times 2}} = 78806,99 \text{ (дол.)}.$$

Заповнюємо графік погашення боргу. Сума погашення основного боргу розраховується як різниця між сумою виплати боргу R та відсотками в даний період. Наприкінці робимо перевірку: підсумок ст. 4 (табл. 7.2) повинен дорівнювати сумі підсумків ст. 3 та 5: $472841,94 = 400000 + 72841,94$.

Таблиця 7.2. Графік погашення боргу

Термін погашення кредиту, $m \times n$	Сума основного боргу на початок періоду, дол.	Сума відсотків за даний період, дол.	Сума виплати боргу R , дол.	Сума погашення основного боргу, дол.
1	2	3	4	5
1	400000,00	20000,00	78806,99	58806,99
2	341193,01	17059,65	78806,99	61747,34
3	279445,67	13972,28	78806,99	64834,71
4	214610,96	10730,55	78806,99	68076,44
5	146534,52	7326,73	78806,99	71480,26
6	75054,26	3752,73	78806,99	75054,26
Разом		72841,94	472841,94	400000,00

Така форма погашення кредиту називається ануїтетною. Існує і інша (найпоширеніша) – проста, або класична, форма погашення кредиту, коли договором встановлюється графік погашення "тіла" кредиту (наприклад: щомісячно, щоквартально тощо), а відсотки нараховуються на заборгованість і сплачуються окремо на щомісячній основі. У сучасній банківській системі України майже відсутні випадки сплати відсотків рідше ніж раз на місяць.

Приклад 7.2

Розрахувати відсутні елементи в графіку погашення кредиту за умови, що сума початкового боргу 240 тис. дол. США, кредит отримано на 1 рік під 10 %. Відсотки нараховуються щомісяця наприкінці кожного місяця на залишок боргу. "Тіло" кредиту погашається рівними частинами щомісяця, відсотки погашаються кожний місяць на залишок боргу.

Розв'язання прикладу 7.2

По-перше, треба знайти загальну суму відсотків, яку повинен сплатити боржник. Знаходимо її за формулою

$$I = \frac{PV \cdot i \cdot n}{m} \times \frac{m + 1}{2}, \quad (7.2)$$

Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль"

де PV – сума кредиту; m – кількість виплат на рік; n – кількість років; i – річна ставка відсотків за кредитом у відносних одиницях.

Зробимо необхідні розрахунки:

$$I = \frac{240000 \times 0,1 \times 1}{12} \times \frac{12+1}{2} = 1300 \text{ (дол.)}$$

Основний борг погашається рівними частинами (табл. 7.3), тому кожний місяць позичальник повинен сплатити $(240\ 000/12) = 20\ 000,00$ дол.

Таблиця 7.3. Графік погашення боргу

Термін погашення кредиту, $m \times n$	Сума основного боргу на початок періоду	Сума відсотків за даний період	Сума виплати боргу R	Сума погашення основного боргу
	дол.			
1	240000,00	2000,00	22000,00	20000,00
2	220000,00	1833,33	21833,33	20000,00
3	200000,00	1666,67	21666,67	20000,00
4	180000,00	1500,00	21500,00	20000,00
5	160000,00	1333,33	21333,33	20000,00
6	140000,00	1166,67	21166,67	20000,00
7	120000,00	1000,00	21000,00	20000,00
8	100000,00	833,33	20833,33	20000,00
9	80000,00	666,67	20666,67	20000,00
10	60000,00	500,00	20500,00	20000,00
11	40000,00	333,33	20333,33	20000,00
12	20000,00	166,67	20166,67	20000,00
Разом		13000,00	253000,00	240000,00

Сума відсотків за кожний період буде різною і розраховується за такими формулами:

для першого періоду

$$I_t = \frac{PV \cdot i}{m} - \frac{PV \cdot i}{m^2}, \quad (7.3)$$

де t – номер періоду;

для наступних періодів

$$I_{t+1} = \frac{PV \cdot i}{m} - \frac{PV \cdot i}{m^2} \times n. \quad (7.4)$$

7.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. Розрахувати відсутні елементи в графіку погашення кредиту за умови, що сума початкового боргу 500 000 грн, кредит отримано на 1 рік під 24 %. Відсотки нараховуються кожний квартал наприкінці кварталу на залишок боргу. Борг (тіло кредиту та відсотки) погашається рівними частинами щоквартально.

2. Відомо, що банківська установа надала кредит позичальнику в сумі 600 000 грн 2 лютого 20XX року, термін погашення 15 травня цього ж року. Норма відсотка 25 %. Відсотки нараховуються на залишок боргу щомісячно. Розрахувати відсотковий дохід банківської установи, використавши англійську, французьку та німецьку практику.

3. Товариство з обмеженою відповідальністю "Ера" для отримання кредиту в сумі 200 000 грн під 20 % на 6 місяців для оплати за продукти (дитяче харчування) з метою роздрібного продажу подало до банківської установи такі документи: обґрунтоване клопотання; копії контрактів з продавцями та покупцями; угоду про заставу будівлі; баланс на останню звітну дату з додатками. Чи достатньо вказаних документів для розгляду питання про надання кредиту? Яких документів не вистачає?

4. Банківською установою надано черговий кредит торговельній фірмі ТОВ "Стен" у сумі 500 000 грн під 23 % строком на 3 місяці на закупівлю медичних препаратів (основний вид діяльності фірми – оптова торгівля медичними препаратами) під заставу товарів в обігу оціночною вартістю 1 000 000 грн. Фірма є клієнтом банківської установи. Працює 3 роки, має добру репутацію. Оформлення кредиту відбулося з дотриманням всіх внутрішньобанківських вимог (проведено оцінку закладеного майна, після надання кредиту зроблено перевірку на місці та ін.). Але Вам – кредитному працівнику – стало відомо, що директор фірми – найманий працівник – має намір звільнитися. Які Ваші дії?

5. Банківська установа прокредитувала свого клієнта МП "Алеко" на суму 30 000 грн під 22 % строком на 2 місяці під закупівлю сировини для виробництва пластмаси (основний вид діяльності – виробництво пластмаси). Застава – автомобіль оціночною вартістю 60 000 грн. Оформлення кредиту відбулося згідно з встановленими внутрішньобанківськими вимогами. Після надання кредиту Ви провели перевірку використання кредиту з виходом на місце. При перевірці з'ясувалося, що кредит витрачено за нецільовим призначенням (оплачено податки, виплачено заробітну плату). Клієнт пояснює, що оплатить сировину з майбутніх надходжень. Які Ваші дії?

6. Банківська установа надала кредит своєму клієнту МП "Агротех-сервіс" на суму 60 000 грн під 22 % строком на 3 місяці під закупівлю товарів побутової хімії (основний вид діяльності – роздрібна торгівля). Застава – автомобіль оціночною вартістю 80 000 грн. Оформлення кредиту відбулося згідно з встановленими внутрішньобанківськими вимогами. Після надання кредиту Ви провели перевірку використання кредиту з виходом на місце. При перевірці з'ясувалося, що кредит витрачено за цільовим призначенням. Через місяць Ви вийшли на чергову перевірку наявності та збереження закладеного майна і з'ясували, що автомобіль продано. Клієнт пояснює, що мав дуже вигідну пропозицію. Які Ваші дії?

7. Банківська установа надала кредит своєму клієнту МП "Слоо" на суму 40 000 грн під 20 % строком на 3 місяці під закупівлю косметики та парфумів (основний вид діяльності – роздрібна торгівля). Застава – офісне обладнання оціночною вартістю 80 000 грн. Оформлення кредиту відбулося згідно з встановленими внутрішньобанківськими вимогами. Через місяць Ви вийшли на чергову перевірку наявності та збереження закладеного майна і з'ясували, що обладнання зіпсоване. Офіс фірми розташований у житловому будинку, і сусіди з верхнього поверху забули відключити на ніч воду, приміщення фірми повністю затопило і меблі зіпсувалися. Які Ваші дії?

Тема 8. Оцінювання кредитоспроможності позичальника

8.1. Теоретичні відомості

Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника–юридичної особи банківська установа згідно з вимогами НБУ має враховувати такі основні економічні показники його діяльності:

платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності);

фінансову стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів);

обсяг реалізації;

обороты за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банківських установах; наявність картотеки неплатежів – у динаміці);

склад та динаміку дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки);

собівартість продукції (у динаміці);

прибутки та збитки (у динаміці);
рентабельність (у динаміці);
кредитну історію (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів).

Платоспроможність позичальника визначається за такими показниками:

коефіцієнтом миттєвої ліквідності (КЛ1), що характеризує те, як швидко короткострокові зобов'язання можуть бути погашені високоліквідними активами:

$$\text{КЛ1} = A_{\text{в}} / Z_{\text{п}}, \quad (8.1)$$

де $A_{\text{в}}$ – високоліквідні активи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції; $Z_{\text{п}}$ – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

Оптимальне теоретичне значення показника КЛ1 не менше ніж 0,2; коефіцієнтом поточної ліквідності (КЛ2), що характеризує можливість погашення короткострокових зобов'язань у встановлені строки:

$$\text{КЛ2} = A_{\text{л}} / Z_{\text{п}}, \quad (8.2)$$

де $A_{\text{л}}$ – ліквідні активи, що складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних.

Оптимальне теоретичне значення показника КЛ2 не менше ніж 0,5; коефіцієнтом загальної ліквідності (КП), що характеризує те, наскільки обсяг короткострокових зобов'язань і розрахунків можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів:

$$\text{КП} = A_{\text{о}} / Z_{\text{п}}, \quad (8.3)$$

де $A_{\text{о}}$ – оборотні активи.

Оптимальне теоретичне значення показника КП не менше ніж 2,0.

Фінансова стійкість позичальника визначається за такими показниками:

коефіцієнтом маневреності власних коштів (КМ), що характеризує ступінь мобільності використання власних коштів:

$$\text{КМ} = (B_{\text{к}} - A_{\text{н}}) / B_{\text{к}}, \quad (8.4)$$

де $B_{\text{к}}$ – власний капітал підприємства; $A_{\text{н}}$ – необоротні активи.

Оптимальне теоретичне значення показника КМ не менше ніж 0,5; коефіцієнтом незалежності (КН), що характеризує ступінь фінансового ризику:

$$КН = З_k / B_k, \quad (8.5)$$

де Z_k – залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання).

Оптимальне теоретичне значення показника КН не більше ніж 1,0.

Рентабельність позичальника визначається за такими показниками:

рентабельність активів

$$P = \Pi_q / A, \quad (8.6)$$

де Π_q – чистий прибуток; A – активи;

рентабельність продажу

$$P = \Pi_q / O_p, \quad (8.7)$$

де O_p – обсяг реалізації продукції (без ПДВ).

Аналіз грошових потоків позичальника має здійснюватися з урахуванням такого показника:

співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника (у тому числі відкриті в інших банківських установах) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди (для короткострокових кредитів) та для суб'єктів господарської діяльності, що отримали кредит в іноземній валюті; з урахуванням зміни валютного курсу порівняно з датою укладання угоди:

$$K = ((H_{cm} \times n) - (З_m \times n) - З_1) / C_k, \quad (8.8)$$

де H_{cm} – середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів); C_k – сума кредиту та відсотки за ним (за кредитами в іноземній валюті ця сума береться до розрахунку з урахуванням зміни валютного курсу порівняно з датою укладання угоди); n – кількість місяців дії кредитної угоди; $З_m$ – щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарські витрати тощо); $З_1$ – податкові платежі та сума інших зобов'язань перед кредитором, що мають бути сплачені з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу).

Для суб'єктів господарської діяльності, діяльність яких пов'язана із сезонним характером виробництва, середньомісячна сума надходжень визначається за 12 місяців.

Оптимальне теоретичне значення показника K не менше ніж 1,5.

Також можуть бути враховані суб'єктивні чинники, що характеризуються такими показниками:

ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі промисловості;
наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника;
ефективність управління позичальника;
професіоналізм керівництва та його ділова репутація;
інша інформація.

Після проведення аналізу фінансового стану позичальники класифікуються за певними групами (табл. 8.1).

Таблиця 8.1. Класифікація позичальників за результатами оцінки їх фінансового стану

Клас позичальника	Характеристика фінансової діяльності
"А"	Добра
"Б"	Близька за характеристиками до класу "А"
"В"	Задовільна і потребує більш детального контролю
"Г"	Незадовільна
"Д"	Незадовільна і є збитковою

Оцінка фінансового стану позичальника–банківської установи здійснюється не рідше ніж один раз на місяць з використанням методів, що використовуються у вітчизняній та світовій банківській практиці, у тому числі з урахуванням:

інформації позичальника–банківської установи про дотримання економічних нормативів і нормативу обов'язкового резервування коштів;
аналізу якості активів і пасивів;
аналізу прибутків і збитків;
інформації про виконання банківської установи зобов'язань у минулому;
інформації про надані та одержані міжбанківські кредити;
щорічного аудиторського висновку.

8.2. Задачі та питання для самоконтролю

1. На основі балансу розрахуйте показники кредитоспроможності позичальника:

платоспроможності підприємства;
фінансової стійкості позичальника;
рентабельності.

Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль"

Проаналізуйте ефективність використання основного та оборотного капіталу позичальника.

Зробіть аналіз дебіторсько-кредиторської заборгованості позичальника.

Баланс станом на 01.01.20XX р. (грн)

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	–	3141
первісна вартість	011	–	3489
Знос	012	–	348
Незавершене будівництво	020	2265	6978
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	169395	168576
первісна вартість	031	344467	347315
Знос	032	175072	178739
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045	530	1501
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060		
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080	172190	180196
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	71074	85078
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110	94	31
Незавершене виробництво	120	24577	64936
Готова продукція	130	181480	237722
Товари	140	169	1182
Векселі одержані	150	25922	3778
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	37810	48816
первісна вартість	161	37810	48816

Тема 8. Оцінювання кредитоспроможності позичальника

Продовження

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
резерв сумнівних боргів	162	–	–
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170	182	1098
за виданими авансами	180	–	35117
з нарахованих доходів	190	–	–
з внутрішніх розрахунків	200	–	–
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	91023	102541
Поточні фінансові інвестиції	220	–	–
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
у національній валюті	230	1124	5317
в іноземній валюті	240	10816	13641
Інші оборотні активи	250	4390	680
Усього за розділом II	260	448661	599967
III. Витрати майбутніх періодів	270	62	74
Баланс	280	620913	780237
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	161987	161987
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320		
Інший додатковий капітал	330	189113	186449
Резервний капітал	340		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	134728	248853
Неоплачений капітал	360	()	()
Усього за розділом I	380	485828	597289
II. Забезпечення наступних витрат платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400		
Інші забезпечення	410		
Цільове фінансування	420	–	29
Усього за розділом II	430		29

Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль"

Продовження

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	–	–
Відстрочені податкові зобов'язання	460	104	104
Інші довгострокові зобов'язання	470	–	–
Усього за розділом III	480	104	104
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	19162	45227
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Векселі видані	520	21614	21338
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	9232	12656
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	15868	50470
з бюджетом	550	13565	2128
з позабюджетних платежів	560	4576	8453
зі страхування	570	905	2079
з оплати праці	580	1804	3365
з учасниками	590		
з внутрішніх розрахунків	600		
Інші поточні зобов'язання	610	44880	35264
Усього пасивів	620	131606	180980
V. Доходи майбутніх періодів	630	3375	1835
Баланс	640	620913	780237

Продовження

Звіт про фінансові результати за 20XX рік (грн)

I. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	369570	198250
Податок на додану вартість	015	20734	13076
Акцизний збір	020	–	–
	025	–	–
Інші вирахування з доходу	030	–	–
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	348836	185174
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	88018	40716
Валовий:			
прибуток	050	260818	144458
збиток	055	–	–
Інші операційні доходи	060	135693	120133
Адміністративні витрати	070	18545	14270
Витрати на збут	080	18093	1289
Інші операційні витрати	090	187475	114222
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	172398	134810
збиток	105	–	–
Дохід від участі в капіталі	110	–	–
Інші фінансові доходи	120	129	–
Інші доходи	130	–	–
Фінансові витрати	140	6291	6530
Витрати від участі в капіталі	150	–	–
Інші витрати	160	–	–

Продовження

Стаття	Код рядка	За звітний період	За по- передній період
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	166236	128280
збиток	175	–	–
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	52111	26152
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	114125	102128
збиток	195	–	–
Надзвичайні:			
доходи	200	–	–
витрати	205	–	–
Податки з надзвичайного прибутку	210		
Чистий:			
прибуток	220	114125	102128
збиток	225	–	–

2. Визначте поняття "кредитоспроможність позичальника".
3. Вкажіть основні джерела інформації для визначення кредитоспроможності потенційного позичальника.
4. Які якісні критерії корисності інформації та їх використання в економічному аналізі ви знаєте?
5. Які фінансові показники оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників–юридичних осіб повинні розраховувати комерційні банківські установи згідно з вказівками НБУ?
6. Перелічте показники оцінки кредитоспроможності фізичних осіб, що беруться до уваги комерційними банківськими установами.
7. Як класифікуються позичальники за результатами оцінки їх фінансового стану з урахуванням забезпечення за кредитними операціями?

8. Проаналізуйте кредитоспроможність позичальника–юридичної особи згідно з даними фінансового звіту.

8.3. Питання для самопідготовки

1. Показники, що характеризують ефективність використання оборотного капіталу.

2. Показники, що характеризують ефективність використання основного капіталу позичальника.

3. Аналіз грошових коштів позичальника, їх оцінка і прогнозування.

4. Зміст і аналіз дебіторсько-кредиторської заборгованості.

5. Класифікація активів позичальника за ступенем ризику.

6. Класифікація пасивів позичальника за ступенем ризику.

7. Оцінка ліквідності балансу позичальника.

8. Показники оцінки кредитоспроможності фізичних осіб.

Тема 9. Проблемні позички і засоби реструктурування безнадійних боргів

9.1. Теоретичні відомості

Проблемні позички – це позички, за якими банківська установа має сумнів щодо їх повернення, або значно знизилася ринкова вартість забезпечення, або позичальник своєчасно не сплачує основну суму боргу чи проценти.

Виникнення проблемної заборгованості може бути зумовлено:

причинами, які не контролюються банківською установою і перебувають поза сферою його діяльності (погіршення макроекономічних показників, погіршення політичної ситуації тощо);

прорахунками і помилками керівництва підприємства-позичальника; недосконалим і неякісним дослідженням кредитної заяви та визначенням кредитоспроможності позичальника;

некваліфікованим укладенням кредитного договору;

неякісними процедурами кредитної політики;

слабким і несвоєчасним банківським кредитним моніторингом.

Моніторинг – це система постійного спостереження кредитними менеджерами банківської установи за процесом кредитування. Мета

кредитного моніторингу – своєчасно ідентифікувати ризик та його ступінь і створити умови для забезпечення погашення позички і процентів за нею в строк.

Здійснюється кредитний моніторинг за такими напрямками:

1. Поточний фінансовий стан позичальника в статичній та динамічній.
2. Своєчасність і повнота виконання позичальником умов кредитного договору.
3. Якість забезпечення позички.
4. Достовірність віддзеркалення в бухгалтерському обліку використання позичальником позикових коштів.
5. Відповідність умов кредитного договору тенденціям розвитку ринку.
6. Розмір кредитного ризику позичальника й адекватність обсягів страхових резервів за позичкою.

Одним з головних методів мінімізації збитків є реструктуризація позичок.

Реструктуризація кредитної заборгованості – це угода банківської установи з позичальником про нові умови використання та погашення позички у зв'язку з виникненням труднощів з її погашенням.

Основні методи мінімізації збитків банківської установи:

- 1) відчуження закладеного майна;
- 2) ліквідація;
- 3) угоди з реструктуризації.

При наявності багатьох угод банківські установи–кредитори і позичальники повинні погодитися прийняти розмір збитків за своїми непогашеними позичками.

У сучасній банківській практиці напрацьована велика кількість методів реструктуризації.

1. Збільшення потоків готівки від операційної діяльності. Звичайно важко збільшувати продажі швидко, і в короткостроковому періоді це може призвести навіть до загострення проблем, оскільки вимоги до оборотного капіталу завищуються. Найбільш прийнятними способами зростання грошових потоків від операційної діяльності є зниження витрат і закриття підрозділів з негативними потоками, щодо яких реструктуризація не має сенсу.

2. Додаткове фінансування. Таке фінансування збільшує імовірність того, що з часом компанія зможе виконувати свої майбутні зобов'язання,

хоча це збільшує ризики в короткостроковому періоді. Ступінь згоди банківських установ і державних органів на надання більшого об'єму фінансування в значній мірі залежить від тих кредиторів, яким надається пріоритетне право вимоги в порівнянні з існуючими кредиторами.

3. Продаж активів. Будь-які незакладені активи, що не мають істотного значення для ведення бізнесу, повинні бути продані. Вони можуть включати у себе такі типи угод, як купівля-продаж і продаж устаткування з отриманням його назад в оренду.

4. Збільшення забезпечення. Банківська установа може бути готова врахувати чинник ризику за позичкою, якщо вона одержує право власності на додаткове забезпечення. Це може привести до того, що у разі ліквідації банківська установа досягне більш високого показника суми стягнень.

5. Обмін боргових зобов'язань на акції. Обмін боргових зобов'язань на акції використовується тоді, коли відбуваються корпоративні дефолти. Також він відбувається у тому випадку, коли банківська установа згодна врахувати чинник ризику за допомогою списання розміру боргу в обмін на частку акцій позичальника. У таких випадках банківська установа стає власником більшої частини або всіх акцій позичальника.

6. Заміна управлінського персоналу. У випадках, коли банківська установа доводить, що позичальник є неплатоспроможним, вона може добитися ухвали суду про списання власного капіталу позичальника до нульового рівня, домовитися про вливання нового капіталу і заміну ради директорів та управлінського персоналу.

7. Пільгові періоди. Банківська установа може дати згоду на пільговий період, протягом якого змінюються існуючі умови позичок, тимчасово відкладаючи вимогу до боржника проводити заплановані платежі. Виплати відсотків та/або основної суми боргу можуть бути переплановані з метою відповідності запланованим грошовим потокам.

8. Пролонгація термінів погашення позичок. Терміни непогашених позичок можуть бути продовжені. Для позик з основним періодом погашення це зменшує основну складову регулярних запланованих платежів.

9. Більш низькі процентні ставки. Банківська установа може погодитися знизити процентну ставку, що стягується за позичками, з метою зменшення фінансового тягаря. Це може бути ефективним у випадках, коли банківські установи шляхом зниження ставок збільшують імовірність остаточної виплати основної суми. Такий підхід фактично призводить до

втрат чистої поточної вартості. Ці втрати чистої поточної вартості рідко признаються явно, але підтверджуються більш низьким майбутнім процентним доходом.

Робота з проблемною заборгованістю юридичних осіб здійснюється у відповідності до вимог чинного законодавства поетапно у наступному порядку:

1. Підготовчий етап.
2. Врегулювання спору.
3. Реалізація заставного майна в добровільному порядку.
4. Претензійна робота.
5. Вчинення виконавчого напису.
6. Судове провадження.
7. Виконавче провадження.
8. Банкрутство.
9. Списання безнадійної до повернення заборгованості.

1. Підготовчий етап:

з'ясовуються причини виникнення проблемної заборгованості; проводиться перевірка наявності заставного, іншого майна (активів), проводяться заходи щодо збереження заставного майна та запобігання його зникненню, пошкодженню і т. д.;

розробляється варіант схеми погашення заборгованості та план заходів з врегулювання та повернення проблемної заборгованості за обраною схемою;

проводяться переговори з проблемним позичальником або уповноваженою ним особою для з'ясування причин виникнення простроченої заборгованості та обговорення способу погашення/реструктуризації такої простроченої заборгованості;

проводиться перевірка наявності грошових коштів проблемного боржника на поточних, вкладних рахунках, на погашення боргів;

здійснюється моніторинг та збір інформації стосовно боржника через засоби масової інформації, інтернет-видання, інші джерела;

проводиться перевірка наявності у Державних реєстрах обтяжень (заборон відчуження) рухомого/нерухомого майна записів про обтяження у справі на користь банківської установи.

2. Врегулювання спору. Проводяться переговори з проблемним боржником щодо можливості добровільного продажу заставного майна та можливості реструктуризації заборгованості тощо. У разі недосягнення результату розпочинається претензійно-позовна робота.

3. Реалізація заставного майна в добровільному порядку. Якщо боржник або майновий поручитель погодився на добровільну реалізацію заставного майна, вживаються заходи щодо визначення ринкової вартості майна, пошуку покупців та організації продажу заставного майна.

До позасудових заходів, які можуть бути застосовані банківською установою для погашення проблемної заборгованості за рахунок предмета іпотеки, належать: передача банківській установі права власності на предмет іпотеки за рахунок виконання основного зобов'язання; право банківської установи від свого імені продати предмет іпотеки будь-якій особі на основі договору купівлі-продажу. Наведені позасудові заходи погашення проблемної заборгованості можуть також бути застосовані й щодо рухомого майна, переданого в заставу банківській установі.

4. Претензійна робота. Претензійна робота здійснюється за наявності будь-яких підстав, що свідчать про невиконання боржником кредитних зобов'язань перед банківською установою.

Банківською установою готується претензія, враховуючи приписи ст. 6 Господарського процесуального кодексу України, яка має у собі містити:

- 1) повне найменування і поштові реквізити банківської установи та боржника;
- 2) дату пред'явлення та номер претензії;
- 3) обставини, на підставі яких пред'явлено претензію, докази, що підтверджують ці обставини, посилання на нормативні акти;
- 4) вимоги заявника;
- 5) суму претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці, й платіжні реквізити заявника претензії;
- 6) перелік документів, що додаються до претензії, а також інші докази, які підтверджують заборгованість боржника.

У разі невизнання боржником претензії чи ненадходження відповіді на неї упродовж 30 днів з моменту її отримання розпочинається позовна робота.

5. Вчинення виконавчого напису. Виконавчий напис вчиняється за наявності нотаріально посвідчених договорів застави (іпотеки), укладених у забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, та за умови закінчення строку погашення заборгованості відповідно до умов кредитного договору і відмови боржника від добровільного погашення заборгованості.

З метою вчинення виконавчого напису нотаріусом, банківська установа готує та направляє боржнику письмове повідомлення–вимогу про необхідність повернення заборгованості та намір банківської установи про вчинення виконавчого напису.

У разі невиконання у 30-денний термін вимоги про необхідність повернення заборгованості та ненадходження коштів у рахунок погашення боргу, банківська установа направляє нотаріусу заяву про вчинення виконавчого напису на борговому зобов'язанні (договорі застави – іпотеки).

При вчиненні нотаріусом виконавчого напису, банківська установа повинна перевірити дотримання вимог законодавства України та наявності у виконавчому написі наступних реквізитів:

- 1) дати вчинення виконавчого напису;
- 2) прізвища, ім'я та по батькові нотаріуса, який його вчиняє;
- 3) найменування та адреси стягувача;
- 4) номерів його рахунків у банківських установах;
- 5) коду ЄДРПОУ боржника;
- 6) строку, за який проводиться стягнення, суми, які підлягають стягненню;
- 7) посилання на ст. Закону України "Про нотаріат";
- 8) реєстраційного номера напису;
- 9) підпису нотаріуса.

Після отримання виконавчого напису банківська установа направляє всі необхідні документи у виконавчу службу для виконання напису нотаріусу.

6. Судове провадження. Позовна робота розпочинається у випадку відмови боржника у добровільному (позасудовому) поверненні боргу або за наявності інших ознак, що свідчать про збільшення загрози часткового або повного неповернення кредитної заборгованості.

До суду подається позовна заява про стягнення заборгованості (звернення стягнення на заставне чи інше майно боржника), а також розпочинається позовна робота відносно поручителів та гарантів боржника.

7. Виконавче провадження. Після отримання банківською установою виконавчого документа (наказу господарського суду, при зміні способу виконання рішення – ухвали суду, виконавчого напису нотаріуса, виконавчого листа) банківська установа готує та подає заяву про відкриття виконавчого провадження та передає її, як правило, банківським працівником особисто для примусового виконання до державної виконавчої служ-

би разом з оригіналом виконавчого документа. Виконавче провадження складається з таких етапів:

опис та арешт майна боржника;

оцінка майна боржника;

реалізація майна боржника. Аукціон з реалізації майна проводиться спеціалізованими організаціями відповідно до вимог ст. 61–66 Закону України "Про виконавче провадження".

8. Банкрутство підприємства боржника. Банківська установа має право звернутися до суду щодо визнання підприємства банкрутом, що дозволить їй задовольнити свої вимоги в процесі процедури банкрутства.

Під час позовної роботи або процедури банкрутства, у разі необхідності, між банківською установою та позичальником (поручителем) може бути укладена мирова угода.

У разі встановлення під час здійснення заходів з повернення проблемної заборгованості в діях службових осіб боржника, поручителя (гаранта), інших осіб ознак злочинів, підтверджених необхідними матеріалами, банківська установа подає до правоохоронних органів заяву про злочин у письмовій формі.

9.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 9.1

Банківська установа надала кредит МП "Зірка" у сумі 100 000 грн строком на 3 місяці під 21 %. Мета кредиту – закупівля сировини для виробництва скла. Фірма планує опрацювати новий вид діяльності. Застава – будівля (приміщення цеху). Оформлення кредиту відбулося згідно з внутрішньобанківськими вимогами. Одразу ж після надання кредиту проведено перевірку на місці. При перевірці з'ясувалося, що роботи з пусконаладження обладнання не виконуються, хоча сировина завезена та оприбуткована на складі. Клієнт запевнює, що надолужить прогаяне за рахунок організації двозмінної роботи.

Як банківська установа може уникнути виникнення проблемної позички?

Розв'язання прикладу 9.1

По-перше, необхідно заактувати результати перевірки, по-друге, доповісти своєму безпосередньому керівництву, по-третє, на основі рішення

на рівні відділу або філії розробити першочерговий план заходів щодо виправлення ситуації (наприклад, налагодження позичальником двозмінної роботи для прискорення введення в дію обладнання), по-четверте, необхідно суворо контролювати роботу позичальника щодо виконання намічених заходів до повного погашення позички.

9.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. Банківська установа прокредитувала свого клієнта ТОВ "Веста" у сумі 120 000 грн строком на 3 місяці під 20 %. Мета кредиту – закупівля обладнання для виробництва шлакоблоків. Підприємство вирішило розширити свою діяльність. Застава – обладнання, що купується за рахунок кредиту. Підприємство сплатило 20 % вартості обладнання за рахунок власних коштів. Проведення чергових перевірок не викликало занепокоєння. Але через два місяці відбулися зміни у керівництві підприємства, виникли проблеми з реалізацією продукції. Виникла затримка сплати відсотків у сумі 1,98 тис. грн, які дії повинна виконати банківська установа для уникнення появи проблемного кредиту?

2. Проблемна частина кредитного портфеля банківської установи складається з дрібних, неліквідних кредитів, ідентичних за характером, строками і дохідністю. Загальна сума вказаних кредитів – 300 000 грн, кількість – 21 кредит.

Які шляхи щодо усунення проблемних кредитів можуть бути впроваджені?

3. У кредитному портфелі банківської установи є позичка, надана підприємству агропромислового комплексу, в сумі 450 000 грн. Мета надання кредиту – закупівля сільгосптехніки (комбайна). Підприємство закупило техніку, але не впоралося з ефективною організацією сільськогосподарських робіт. Кредит віднесено на рахунок прострочених 2 місяці тому. Забезпечення кредиту – придбана за його рахунок сільгосптехніка. Які дії може вчинити банківська установа для позбавлення простроченого кредиту? Вкажіть можливі варіанти.

9.4. Питання для самопідготовки

1. Основні методи реструктуризації проблемних позичок.
2. Визначення рейтингу кредиту за допомогою системи банків та фінансових коефіцієнтів.
3. Система рейтингу банків SAMAL.

Тема 10. Кредитний портфель комерційної банківської установи, його класифікація та аналіз

10.1. Теоретичні відомості

Класифікація позичальників—юридичних осіб (у тому числі банківських установ) здійснюється за результатами оцінки їх фінансового стану.

Клас "А" – фінансова діяльність добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банківської установи); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника – бездоганна; крім того, позичальники–банківські установи (резиденти) і банківські установи–нерезиденти, що зареєстровані в країнах–членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні. До цього класу можуть належати інші позичальники–банківські установи (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче, ніж показник А, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній ("Fitch IBCA", "Standard & Poor's", "Moody's" тощо).

Клас "Б" – фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу "А", але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники/контрагенти банківської установи, які належать до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності. Крім того, позичальники–банківські установи (резиденти) і банківські установи–нерезиденти, що зареєстровані в країнах–членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може свідчити про негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які належать до класу "Б", мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити. До цього класу можуть належати інші позичальники–банківські установи (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче, ніж "інвестиційний клас", що підтверджений у бюлетені однієї

з провідних світових рейтингових компаній ("Fitch IBCA", "Standard & Poor's", "Moody's" тощо).

Клас "В" – фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю, крім того, позичальники–банківські установи (резиденти) і банківські установи країн–членів СНД дотримуються економічних нормативів. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника. Забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод щодо забезпечення тощо. До цього класу можуть належати позичальники–банківські установи (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче, ніж показник В, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній ("Fitch IBCA", "Standard & Poor's", "Moody's" тощо).

Клас "Г" – фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків/комісій за нею є низькою; проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитом, потрібної документації щодо забезпечення, яка свідчить про наявність (схоронність) і його ліквідність тощо. Якщо під час проведення наступної класифікації немає безсумнівних підтверджень поліпшити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника банківської установи або рівень забезпечення за кредитною операцією, то його потрібно класифікувати на клас нижче (клас "Д"). До цього класу належить позичальник/контрагент банківської установи, проти якого порушено справу про банкрутство.

Клас "Д" – фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), ймовірності виконання зобов'язань позичальником/контрагентом банківської установи практично немає. До цього класу належить позичальник/контрагент банківської установи, що визнаний банкрутом в установленому чинним законодавством порядку.

За результатами оцінки фінансового стану позичальник зараховується до відповідного класу.

Позичальник/контрагент банківської установи, проти якого порушено справу про банкрутство, а також банківські установи, в яких відкликано банківську ліцензію, не можуть бути віднесені до класу, вище ніж клас "Г".

Класифікація позичальників—фізичних осіб за результатами визначення їх кредитоспроможності (фінансового стану) здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями і за класами "А", "Б", "В", "Г", "Д" [20].

Якщо немає достовірної фінансової звітності, що підтверджує оцінку фінансового стану позичальника—юридичної особи, або відповідних документів та інформації щодо оцінки фінансового стану фізичної особи, а також належним чином оформлених документів, на основі яких здійснювалася кредитна операція, то такі позичальники мають класифікуватися не вище класу "Г".

Пролонговані кредити, які надані позичальникам—фізичним особам на придбання та вдосконалення нерухомості, автотранспорту, товарів довгострокового використання, вважаються пролонгованими без пониження класу позичальника, якщо на час укладення угоди про пролонгацію кредитного договору позичальники—фізичні особи віднесені до класу "А" або "Б" та відсотки (комісії, інші платежі) сплачуються своєчасно. Пролонгація кредитів за інших умов розглядається як пролонгація з пониженням класу позичальника.

Оцінку стану обслуговування боргу банківські установи зобов'язані здійснювати щомісяця.

Відповідно до класу позичальника згідно з оцінкою його фінансового стану та стану обслуговування боргу позичальником здійснюється класифікація кредитного портфеля за ступенем ризику та визначається категорія кредитної операції [20].

10.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 10.1

Кредитний портфель комерційної банківської установи згрупований залежно від якості погашення заборгованості та фінансового стану позичальників і має вигляд, як подано у табл. 10.1.

Дайте класифікацію кредитного портфеля залежно від ступеня ризику. Зробіть висновки.

Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль"

Таблиця 10.1. Вихідні дані

Клас	Заборгованість за позичками позичальників, тис. грн	Обслуговування боргу позичальником (група)
"А"	60 000	"добре"
"Б"	90 000	"добре"
"В"	40 000	"слабке"
"Г"	25 000	"слабке"
"Д"	10 000	"незадовільне"
Разом	225 000	

Розв'язання прикладу 10.1

Класифікація кредитного портфеля за ступенем ризику та визначення категорії кредитної операції проводиться згідно з [20].

Використовуючи дані табл. 10.2, визначаємо структуру кредитного портфеля банківської установи за ступенем ризику:

"стандартні" (1 %) – 60 000 тис. грн;

"під контролем" (5 %) – 90 000 тис. грн;

"субстандартні" (20 %) – 40 000 тис. грн;

"сумнівні" (50 %) – 25 000 тис. грн;

"безнадійні" (100 %) – 10 000 тис. грн.

Таблиця 10.2. Вихідні дані

Фінансовий стан позичальника (клас)	Обслуговування боргу позичальником (група)		
	"добре"	"слабке"	"незадовільне"
"А"	"стандартна"	"під контролем"	"субстандартна"
"Б"	"під контролем"	"субстандартна"	"субстандартна"
"В"	"субстандартна"	"субстандартна"	"сумнівна"
"Г"	"сумнівна"	"сумнівна"	"безнадійна"
"Д"	"сумнівна"	"безнадійна"	"безнадійна"

10.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. Що належить до заборгованості за кредитними операціями, які складають кредитний портфель банківської установи?

2. Які існують критерії класифікації позичальників за результатами оцінки їх фінансового стану?

3. Як класифікуються кредитні операції за станом обслуговування боргу позичальником?

4. Як структурується кредитний портфель комерційної банківської установи (за якими класифікаційними ознаками)?

5. Кредитний портфель комерційної банківської установи згрупований залежно від якості погашення заборгованості та фінансового стану позичальників (табл. 10.3). Дайте класифікацію кредитного портфеля залежно від ступеня ризику. Зробіть висновки.

Таблиця 10.3. Вихідні дані

Клас	Заборгованість за позичками позичальників, тис. грн	Обслуговування боргу позичальником (група)
"А"	160 000	"слабке"
"Б"	290 000	"добре"
"В"	540 000	"добре"
"Г"	25 000	"незадовільне"
"Д"	10 000	"незадовільне"
Разом	1 025 000	

Тема 11. Створення резерву для покриття можливих втрат від кредитних операцій

11.1. Теоретичні відомості

Порядок розрахунку резерву під кредитні ризики. З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників КБУ створюють резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Його формування обумовлено кредитними ризиками – це один з методів їх зниження. При розрахунку резерву для покриття можливих втрат за кредитними операціями банківські установи враховують наступне:

- 1) фінансовий стан позичальника (класи "А", "Б", "В", "Г", "Д");
- 2) якість обслуговування боргу позичальником (групу обслуговування боргу: "добре", "слабке", "незадовільне");
- 3) суму забезпечення кредиту з урахуванням коефіцієнтів залежно від категорії кредитної операції;
- 4) валюту кредиту.

Не резервуються такі кредити: бюджетні; між установами в системі одної банківської установи, операціями фінансового лізингу, якщо об'єкт – нерухомість; коштами, що розміщені на умовах субординовано-

го боргу; позабалансовими зобов'язаннями з кредитування; коштами в іноземній валюті, що перераховані НБУ за операціями прямого РЕПО (RP)*.

Норми нарахування резерву на різні види кредитів. Предмети застави беруться до розрахунку резерву з відповідними коефіцієнтами [20]. Вартість предмета застави визначається банківською установою при кредитуванні за ринковою вартістю.

Застава оформлюється угодою відповідно до Закону "Про заставу". Вимоги щодо розміру забезпечення наведені у табл. 11.1.

Таблиця 11.1. Вимоги щодо розміру забезпечення

Ринкова вартість застави повинна дорівнювати або перевищувати	Сума кредиту
	Нараховані відсотки
	Можливі витрати на реалізацію

На основі класифікації валового кредитного ризику та враховуючи прийняте забезпечення, банківська установа визначає чистий кредитний ризик за кожною операцією і зважає його на встановлений коефіцієнт резервування:

$$\text{ЧКР} = \text{ВКР} - \kappa \times 3, \quad (11.1)$$

де ВКР – валовий кредитний ризик; κ – коефіцієнт коригування вартості застави; 3 – сума забезпечення.

Можна знайти суму резерву за формулою

$$P = N \times \text{ЧКР}, \quad (11.2)$$

де N – коефіцієнт резервування.

Категорія заборгованості за кредитами, які включені до портфеля однорідних споживчих кредитів, визначається банківською установою щомісяця залежно від кількості днів прострочення основного боргу та/або відсотків/комісій за ним [20]. Коефіцієнти резервування наведені в табл. 11.2.

* РЕПО (RP – repurchase agreement) – фінансова операція, яка складається з двох частин. У першій частині цієї операції одна сторона продає цінні папери іншій стороні. Водночас перша сторона бере на себе зобов'язання викупити вказані цінні папери у визначений термін або на вимогу другої сторони, тобто зобов'язання на зворотну купівлю відповідає зобов'язанню на зворотний продаж.

Резерв під кредитні ризики розраховується та формується банківською установою і його філіями протягом місяця, в якому здійснено кредитну операцію.

Таблиця 11.2. Коефіцієнти резервування*

Категорія кредитної операції	Коефіцієнт резервування (за ступенем ризику) за кредитними операціями, %			
	у гривнях		в іноземній валюті	
	за однорідними споживчими кредитами	за іншими кредитами	з позичальниками, у яких є джерела надходження валютної виручки	з позичальниками, у яких немає джерел надходження валютної виручки
Стандартна	2	1	2	50
Під контролем	10	5	7	100
Субстандартна	40	20	25	100
Сумнівна	80	50	60	100
Безнадійна	100	100	100	100

* Розроблено за Постановою [20].

Резерв формується за рахунок витрат банківської установи, обліковується на контраktivних рахунках, на балансі установ, що зареєстровані як платники податку, розмір резерву контролюється за даними місячного балансу. Резерв формується у тій валюті, в якій обліковується заборгованість.

Сума забезпечення береться до розрахунку резервів під кредитні ризики з урахуванням коефіцієнтів залежно від категорії кредитної операції. Безумовні гарантії беруться до розрахунку резервів під кредитні ризики за коефіцієнтами, які подані у табл. 11.3.

Коефіцієнти резервування, які враховують заставу, наведені у табл. 11.4.

Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль"

Банківські установи повинні працювати з клієнтами щодо повернення їхньої заборгованості, списаної за рахунок резервів протягом строку позовної давності.

Якщо банківській установі не вдалося повернути таку заборгованість, то вона списується з позабалансового рахунку.

За операціями фінансового лізингу, об'єктами якого є рухоме майно, до розрахунку резерву береться вартість об'єкта фінансового лізингу залежно від строку його перебування у лізингоодержувача (з дати передавання йому об'єкта) за коефіцієнтами, наведеними у табл. 11.5.

Таблиця 11.3. Коефіцієнти резервування з урахуванням безумовних гарантій*

Класифіковані кредитні операції	Відсоток вартості забезпечення (гарантії), що береться до розрахунку чистого кредитного ризику за окремою кредитною операцією, %			
	Кабінету Міністрів України	урядів країн категорії "А"	міжнародних багатосторонніх банківських установ	банківських установ з рейтингом не нижче, ніж "інвестиційний клас", забезпечені гарантії банківських установ України
Стандартна	100	100	100	100
Під контролем	100	100	100	100
Субстандартна	50	100	100	100
Сумнівна	20	20	20	20
Безнадійна	0	0	0	0

* Розроблено за Постановою [20].

Таблиця 11.4. Коефіцієнти резервування з урахуванням застави*

Категорія кредитної операції	Відсоток вартості забезпечення, що береться для розрахунку чистого кредитного ризику, %														
	Майнових прав на грошові депозити, іменні сертифікати, майнових прав на грошові кошти		Банківських металів			Державних цінних паперів		Недержавних цінних паперів		Нерухомого майна, що належить до житлового фонду за кредитами		Іншого нерухомого майна	Майнових прав на майбутнє нерухоме майно, що належить до житлового фонду	Рухомого майна, дорожніх металів	Інших майнових прав
	У валюті, що відповідає валюті наданого кредиту	У валюті, що не є відмінною від валюті наданого кредиту	У валюті, що не є відмінною від валюті наданого кредиту	В гривні	В іноземній валюті	В гривні	В іноземній валюті								
Стандартні	100	90	80	100	40	70	50	50	50	50	50	50	50	30	
Під контролем	100	90	80	80	20	70	50	50	50	40	40	40	20	20	
Субстандартні	100	90	60	50	10	40	40	40	40	20	20	20	10	10	
Сумнівні	100	90	20	20	0	20	20	20	20	10	10	10	5	0	
Безнадійні	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

* Розроблено на основі [20].

Таблиця 11.5. Коефіцієнти резервування за операціями фінансового лізингу*

Класифіковані кредитні операції	Відсоток вартості об'єкта фінансового лізингу, що береться до розрахунку чистого кредитного ризику за окремою кредитною операцією, залежно від строку його перебування у лізингоодержувача, %		
	до 1 року	від 1 до 2 років	від 2 років і більше
Стандартна	80	65	50
Під контролем	80	65	50
Субстандартна	60	50	35
Сумнівна	20	10	5
Безнадійна	0	0	0

* Розроблено за Постановою [20].

11.2. Приклади розв'язання задач та ситуацій

Приклад 11.1

Розрахуйте суму резерву для відшкодування можливих збитків за кредитними операціями, враховуючи, що резерв за ними ще не формувався:

надано кредит в сумі 500 000 грн під заставу автомобіля оціночною вартістю 800 000 грн. Кредит віднесено до категорії стандартних.

Розв'язання прикладу 11.1

1. Розраховуємо ЧКР за формулою (11.1):

$$\text{ЧКР} = 500\,000 - 0,5 \times 800\,000 = 100\,000 \text{ (грн)}.$$

2. Розраховуємо суму резерву за формулою (11.2):

$$P = 0,01 \times 100\,000 = 100 \text{ (грн)}.$$

11.3. Задачі та питання для самоконтролю

1. Яким чином враховується вартість забезпечення при визначенні чистого кредитного ризику?

2. Опишіть методику розрахунку резерву для покриття можливих втрат від кредитних операцій.

3. Яким чином враховується ризик країни при розрахунку резерву за коштами, що містяться на коррахунках, відкритих в інших банківських установах?

4. Які кредити не резервуються?

5. Від чого залежить коефіцієнт резервування кредитної операції?

6. На основі наведених даних розрахуйте суму резерву для покриття можливих збитків за кредитними операціями, враховуючи те, що резерв по наведеному портфелю ще не формувався:

а) надано кредит в сумі 600 000 грн під забезпечення автомобіля оціночною вартістю 900 000 грн. Кредит віднесено до "субстандартних";

б) надано кредит в сумі 20 000 дол. під забезпечення автомобіля оціночною вартістю 30 000 дол. Кредит віднесено до "стандартних".

Тести та питання для контролю знань за модулем 2

1. *Порядок нарахування відсотків за кредитом факт / факт 365 (366) / 365 (366) – це:*

- а) англійська практика;
- б) французька практика;
- в) італійська практика;
- г) німецька практика.

2. *Порядок нарахування відсотків за кредитом факт / наближено 365 (366) / 360 – це:*

- а) англійська практика;
- б) французька практика;
- в) італійська практика;
- г) німецька практика.

3. *Порядок нарахування відсотків за кредитом наближено / наближено (360 / 360) – це:*

- а) англійська практика;
- б) французька практика;
- в) італійська практика;
- г) німецька практика.

4. *Останній етап кредитного процесу – це:*

- а) структурування кредиту;
- б) кредитний моніторинг;
- в) кредитний скоринг;
- г) немає правильної відповіді.

5. *До форм погашення кредитів відносять такі:*

- а) ануїтетну;
- б) класичну;
- в) структурну.

6. Основні групи чинників, які повинні враховувати банківські установи при аналізі фінансового стану позичальників (згідно з вимогами НБУ):

- а) якісні;
- б) кількісні;
- в) незалежні;
- г) строкові.

7. Перевіряти фінансовий стан позичальників–юридичних осіб за вимогами НБУ потрібно не рідше:

- а) одного разу на квартал;
- б) одного разу на місяць;
- в) щодакдно;
- г) щотижнево;
- д) немає правильної відповіді.

8. Перевіряти фінансовий стан позичальників–фізичних осіб за вимогами НБУ потрібно не рідше:

- а) одного разу на квартал;
- б) одного разу на місяць;
- в) щодакдно;
- г) щотижнево;
- д) немає правильної відповіді.

9. Перевіряти фінансовий стан позичальників–банківських установ за вимогами НБУ потрібно не рідше:

- а) одного разу на квартал;
- б) одного разу на місяць;
- в) щодакдно;
- г) щотижнево;
- д) немає правильної відповіді.

10. Існують наступні класи оцінки фінансового стану позичальників (за вимогами НБУ):

- а) А, Б, В, Г, Д;
- б) Н1, ..., Н13;
- в) А, В, С, D, Е;
- г) ААА, АА, ВВВ,

11. Для оцінки ділової активності позичальника необхідно розрахувати:

- а) коефіцієнт миттєвої ліквідності;
- б) коефіцієнт фінансової незалежності;

- в) коефіцієнт рентабельності активів;
- г) коефіцієнт оборотності активів.

12. *Фінансова стійкість позичальника визначається за такими показниками:*

- а) рентабельність активів;
- б) коефіцієнт миттєвої ліквідності;
- в) коефіцієнт незалежності;
- г) правильної відповіді немає.

13. *Проблемні позички – це:*

- а) позички, за якими банківська установа має сумнів щодо їх повернення;
- б) позички, ринкова вартість забезпечення яких значно знизилася;
- в) позички, за якими позичальник своєчасно не сплачує основну суму боргу або проценти;
- г) а і в;
- д) а, б і в.

14. *Система постійного спостереження кредитними менеджерами банківської установи за процесом кредитування – це:*

- а) кредитний скоринг;
- б) кредитний моніторинг;
- в) сек'юритизація кредитів.

15. *Що відносять до напрямів кредитного моніторингу:*

- а) розмір кредитного ризику позичальника й адекватність обсягів страхових резервів за позичкою;
- б) поточний фінансовий стан позичальника в статистиці та динаміці;
- в) якість забезпечення позички;
- г) відповідність умов кредитного договору тенденціям розвитку ринку;
- д) всі відповіді правильні.

16. *Угода банківської установи з позичальником про нові умови використання та погашення позички в зв'язку з виникненням труднощів з її погашення – це:*

- а) реструктуризація кредитної заборгованості;
- б) пролонгація кредитної заборгованості;
- в) ліквідація кредитної заборгованості.

17. *Основні методи мінімізації збитків банківської установи:*

- а) відчуження закладеного майна;
- б) ліквідація;
- в) моніторинг;
- г) пролонгація.

18. Робота з проблемною заборгованістю юридичних осіб здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства поетапно. Що є другим етапом:

- а) претензійна робота;
- б) виконавче провадження;
- в) підготовчий етап;
- г) врегулювання спору.

19. Якщо боржник або майновий поручитель погодився на добровільну реалізацію заставного майна, вживаються заходи щодо:

- а) визначення ринкової вартості майна;
- б) збереження банківською установою майна;
- в) пошуку покупців;
- в) визначення балансової вартості майна.

20. Згідно з класифікацією позичальників–юридичних осіб, до якого класу відносять позичальника, фінансова діяльність якого задовільна і потребує більш детального контролю:

- а) "А";
- б) "Б";
- в) "В";
- г) "Г";
- д) "Д".

21. Якщо немає достовірної фінансової звітності, що підтверджує оцінку фінансового стану позичальника–юридичної особи, то такі позичальники мають класифікуватися не вище:

- а) класу "В";
- б) класу "Д";
- в) класу "Г".

22. Не резервуються наступні банківські операції:

- а) бюджетні;
- б) кредити, надані іншим банківським установам;
- в) кредити, надані фізичним особам;
- г) операції фінансового лізингу, якщо об'єкт – нерухомість.

23. Резерв під кредитні ризики розраховується і формується банківською установою та його філіями протягом:

- а) тижня, в якому здійснено кредитну операцію;
- б) місяця, в якому здійснено кредитну операцію;
- в) року, в якому здійснено кредитну операцію.

24. *Оберіть правильні твердження:*

- а) резерв формується за рахунок витрат банківської установи;
- б) резерв не обліковується на балансі установ, що зареєстровані як платники податку;
- в) резерв формується у тій валюті, в якій обліковується заборгованість.

25. *Резерви під надані кредити КБУ повинні формувати за вилогами НБУ залежно від:*

- а) розміру кредитів;
- б) форми та вартості забезпечення;
- в) стану обслуговування позичальником боргу;
- г) а, б і в;
- д) немає правильної відповіді.

26. *Ризик за кредитною операцією в національній валюті, що класифікується як "підконтрольна", становить (у відсотках):*

- а) 1;
- б) 5;
- в) 20;
- г) 50;
- д) немає правильної відповіді.

27. *Кредит, кредитний ризик за яким є значним, надалі може збільшуватися і становитиме 20 % чистого кредитного ризику, а за кредитними операціями в іноземній валюті – 2 % чистого кредитного ризику – це:*

- а) стандартний кредит;
- б) сумнівний кредит;
- в) бланковий кредит;
- г) правильної відповіді немає.

28. *Валовий кредитний ризик, класифікований за ступенем ризику і зменшений на взяте забезпечення (в абсолютних показниках) – це:*

- а) чистий кредитний дохід;
- б) чистий кредитний ризик;
- в) чиста відсоткова маржа.

29. *Обслуговування боргу позичальником вважається "слабким", якщо:*

- а) заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 90 днів, а відсотки сплачуються з максимальною затримкою від 8 до 30 днів;

б) заборгованість за кредитом прострочена від 10 до 90 днів, а відсотки сплачуються з максимальною затримкою від 8 до 30 днів;

в) немає правильної відповіді.

30. Ризик за "стандартними" кредитами у національній валюті становить (у відсотках):

а) 1;

б) 5;

в) 10;

г) 20;

д) немає правильної відповіді.

31. Спосіб трансформування боргових зобов'язань банківської установи у ліквідні інструменти ринку капіталів у формі цінних паперів – це:

а) ліквідність;

б) хеджування;

в) сек'юритизація;

г) правильної відповіді немає.

32. Надання позичальнику нового кредиту для погашення заборгованості за чинним кредитним договором – це:

а) реструктуризація кредитної заборгованості;

б) рефінансування кредитної заборгованості;

в) пролонгація кредитної заборгованості;

г) диверсифікація кредитного портфеля.

ВИХІДНІ КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Оцінка кредитного потенціалу комерційних банківських установ.
2. Суть кредитної політики комерційної банківської установи.
3. Способи надання та повернення банківського кредиту.
4. Оцінка доцільності кредитування.
5. Маржа як міра прибутковості кредитної операції.
6. Умови виникнення кредитної угоди між банківською установою і позичальником.
7. Зміст кредитної заявки та її аналіз.
8. Вимоги до власного капіталу потенційного позичальника.
9. Форми забезпечення повернення банківських кредитів.
10. Зміст угоди про заставу.

11. Заставне право банківської установи і засоби його реалізації.
12. Оцінка доцільності та прибутковості кредитної операції.
13. Бізнес-план на здійснення заходу, під який запитується кредит.
14. Участь власних коштів при фінансуванні об'єкта, що кредитується.
15. Оцінка можливостей повернення позички за рахунок цільових джерел.
16. Зміст кредитного договору.
17. Банківські ризики та їх характеристика.
18. Захист від ризиків і елементи управління ними.
19. Оцінка та управління кредитним ризиком.
20. Оцінка та управління процентним ризиком.
21. Хеджування ризику зміни відсоткових ставок.
22. Формування стратегії ризик-менеджменту.
23. Основні етапи керування ризиками.
24. Критерії оцінки кредитного ризику.
25. Визначення рейтингу кредиту за допомогою системи балів та фінансових коефіцієнтів.
26. Система рейтингу банків CAMAL.
27. Кредитна політика банківської установи, її зміст та параметри.
28. Засоби захисту від кредитного ризику.
29. Процентний ризик та методи управління ним.
30. Геп-аналіз.
31. Кумулятивний геп.
32. Дюрація як метод управління гепом.
33. Оцінка кредитоспроможності позичальника.
34. Показники, що характеризують платоспроможність позичальника.
35. Показники, що характеризують фінансову стійкість позичальника.
36. Показник, що характеризує достатність поточних грошових надходжень для погашення позички.
37. Показники, що характеризують ефективність використання оборотного капіталу.
38. Показники, що характеризують ефективність використання основного капіталу позичальника.
39. Показники рентабельності роботи позичальника.
40. Аналіз грошових коштів позичальника, їх оцінка і прогнозування.
41. Зміст і аналіз дебіторсько-кредиторської заборгованості.
42. Класифікація активів позичальника за ступенем ризику.

43. Класифікація пасивів позичальника за ступенем ризику.
44. Оцінка ліквідності балансу позичальника.
45. Оцінка ризику кредитної угоди.
46. Оцінка вартості кредитної угоди.
47. Показники оцінки кредитоспроможності фізичних осіб.
48. Особливості кредитування сільськогосподарських підприємств.
49. Короткострокове кредитування підприємств АПК.
50. Система пільгового кредитування підприємств АПК в Україні.
51. Кредитування під забезпечення майбутнього врожаю.
52. Кредитування під забезпечення великої рогатої худоби.
53. Суть процесу банківського кредитування.
54. Класифікація кредитів комерційних банківських установ.
55. Методи надання та способи повернення кредиту.
56. Форми позичкових рахунків та режим їх дії.
57. Характер та способи стягнення відсотків.
58. Диференціація позичкового відсотка.
59. Етапи процесу банківського кредитування.
60. Структурування позички.
61. Зміст кредитної угоди.
62. Порядок документального оформлення кредиту в комерційній банківській установі.
63. Кредитний портфель комерційної банківської установи, його структура й аналіз.
64. Критерії класифікації кредитних операцій.
65. Класифікація позичальників за результатами оцінки їх фінансового стану з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями.
66. Оцінка якості обслуговування кредитного боргу.
67. Класифікація кредитного портфеля комерційної банківської установи за ступенем ризику.
68. Класифікація кредитних операцій за врахованими векселями.
69. Класифікація кредитних операцій за факторингом, аваліями, гарантіями та поруками.
70. Причини виникнення проблемних позичок.
71. Робота банківської установи, що пов'язана з погашенням проблемних позичок.
72. Банківський контроль за своєчасним і повним погашенням кредиту клієнтом.

73. Основні методи реструктуризації проблемних позичок.
74. Аналіз складу кредитного портфеля банківської установи й оцінка його якості.
75. Розрахунок чистого кредитного ризику.
76. Врахування забезпечення при визначенні чистого кредитного ризику.
77. Порядок формування резерву для покриття можливих втрат від кредитних операцій.
78. Джерела формування резерву під кредитні ризики.
79. Банківський моніторинг.
80. Реструктуризація кредитної заборгованості.
81. Порядок застосування претензійно-позовних заходів стягнення боргу.

Список рекомендованої літератури

Законодавчо-нормативні документи

(більшість з них наведено на сайті www.rada.gov.ua)

1. Конституція України [Текст] // ВВР. – 1996. – № 30.
2. Господарський кодекс України.
3. Цивільний кодекс України.
4. Закон України "Про банки і банківську діяльність" № 2121-III від 07.12.2000 р. [Текст] // ВВР. – 2001. – № 5, 6 (зі змінами).
5. Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" № 2344-XII від 14.05.1992 р. (зі змінами) [Текст].
6. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про лізинг" № 1381-IV від 11.12.2003 р. [Текст].
7. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства в Україні" № 1877-IV від 07.07.2005 р. [Текст].
8. Закон України "Про заставу" № 2655-II від 02.10.1992 р. [Текст] // ВВР. – 1992. – 47 (зі змінами).
9. Закон України "Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості України" № 1242-XIV від 18.11.99 р. [Текст].
10. Закон України "Про зерно та ринок зерна в Україні" № 37-IV від 25.07.2005 р. [Текст].
11. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" № 959-XII від 16.04.1991 р. [Текст] // ВВР. – 1991. – № 29 (зі змінами).
12. Закон України "Про Національний банк України" № 679-XIV від 20.05.1999 р. [Текст] // Урядовий кур'єр. – 01.06.1999 (зі змінами).

13. Закон України "Про обіг векселів в Україні" № 2374-III від 05.04.2001 р. [Текст] // ВВР. – 2001. – № 24 (зі змінами).

14. Закон України "Про цінні папери і фондовий ринок" № 3480-IV від 23.03.2006 р. [Текст] // ВВР. – 2006. – № 31 (зі змінами).

15. Інструкція "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", затверджена ППНБУ № 368 від 28.08.2001 р. [Текст].

16. Конвенція, якою запроваджено Уніфікований Закон про переказні векселі та прості векселі. – Підписана в Женеві 7 червня 1930 року League of Nations, Treaty Series, № 358.

17. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків": Затверджені постановою НБУ № 104 від 15.03.2004 р. [Текст].

18. Положення "Про застосування НБУ заходів впливу за порушення банківського законодавства" № 369 від 28.08.2001 р. [Текст].

19. Положення "Про порядок формування резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості затверджене ППНБУ" № 505 від 13.12.2002 р. [Текст].

20. Положення "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", затверджене ППНБУ № 279 від 06.07.2000 р. [Текст].

21. Положення "Про рефінансування та надання Національним банком України кредитів банкам України з метою стимулювання кредитування економіки України на період її виходу на докризові параметри", затверджене ППНБУ № 47 від 04.02.2010 р. [Текст].

22. Положення "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб", затверджене ППНБУ № 1301/268 від 30.08.2002 р. [Текст].

23. Положення НБУ "Про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів", затверджене ППНБУ № 561 від 17.12.2003 р. [Текст].

24. Положення НБУ "Про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України", затверджене ППНБУ № 508 від 16.12.2002 р. [Текст].

25. Положення НБУ "Про регулювання Національним банком України ліквідності комерційних банків", затверджене ППНБУ № 378 від 26.09.2006 р. [Текст].

26. Положення НБУ щодо організації діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів" № 239 від 18.05.1999 р. [Текст].

27. "Порядок використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки підприємств суднобудівної промисло-

вості шляхом здешевлення кредитів", затверджений Постановою КМУ № 221 від 14.02.2007 р. [Текст].

28. Постанова Правління НБУ "Про затвердження Правил здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України", затверджене ППНБУ № 177 від 18.03.1999 р. [Текст].

29. Постанова Правління НБУ "Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів" № 328 від 03.06.2009 р. [Текст].

30. Постанова Правління НБУ "Про окремі питання діяльності банків" № 49 від 05.02.2009 р. [Текст].

31. Постанова Правління НБУ "Про скасування обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті на користь резидентів" № 101 від 31.03.2005 р. [Текст].

32. Постанова Правління НБУ "Про стимулювання кредитування економіки України" № 650 від 03.11.2009 р. [Текст].

Основна література

33. **Вовк, В. Я.** Кредитування і контроль [Текст] : навч. посіб. / В. Я. Вовк, О. В. Хмелинко. – К. : Знання, 2008. – 463 с.

34. **Герасимович, А. М.** Аналіз банківської діяльності [Текст] : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 600 с.

35. **Гроші та кредит** [Текст] : підручник ; за ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2006. – 744 с.

36. **Дмитренко, М. Г.** Кредитування і контроль [Текст] : навч.-метод. посіб. (у схемах і коментарях) / М. Г. Дмитренко, В. С. Потлатюк. – К. : Кондор, 2005. – 296 с.

37. **Карась, П. М.** Методичні вказівки до виконання практичних і самостійних робіт з дисципліни "Кредитування і контроль" [Текст] / П. М. Карась, О. М. Крамаренко. – Миколаїв : НУК, 2004. – 20 с.

38. **Кузнєцова, Л. В.** Кредитний менеджмент [Текст] : навч. посіб. / Л. В. Кузнєцова. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2007. – 322 с.

39. **Лагутін, В. Д.** Кредитування: теорія і практика [Текст] : навч. посіб. / В. Д. Лагутін. – 4-е вид., стер. – К. : Знання, 2004. – 215 с.

40. **Машина, Н. І.** Вищі фінансові обчислення [Текст] : навч. посіб. / Н. І. Машина. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 208 с.

41. **Просолова, С. П.** Кредитування і контроль [Текст] : навч. посіб. / С. П. Просолова. – К. : Ліра-К, 2008. – 202 с.

42. **Шевченко, Р. І.** Кредитування і контроль [Текст] : навч.-метод. посіб. для самостійного вивч. дисципліни / Р. І. Шевченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 183 с.

43. **Щетинін, А. І.** Гроші та кредит [Текст] : підручник / А. І. Щетинін. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 432 с.

Додаткова література

44. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях [Текст] : навч. посіб. ; за ред. Б. Л. Луціва. – 3-тє вид., стер. – Т. : Карт-бланш, 2004. – 219 с.

45. **Єпіфанов, А. О.** Операції комерційних банків [Текст] : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 523 с.

46. **Зарчнєв, А. М.** Фінанси. Тести та задачі [Текст] : навч. посіб. / А. М. Зарчнєв, Т. В. Малаєва, Р. П. Русанова. – К. : ЦУЛ, 2003. – 196 с.

47. Кредитний ризик комерційного банку [Текст] : навч. посіб. ; за ред. В. В. Вітлінського. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2000. – 251 с.

48. **Лагутін, В. Д.** Кредитування: теорія і практика [Текст] : навч. посіб. / В. Д. Лагутін. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2002. – 215 с.

49. **Майорова, В.** Інвестиційна діяльність [Текст] : навч. посіб. / В. Майорова. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 376 с.

50. **Машина, Н. І.** Математичні методи в економіці [Текст] : навч. посіб. / Н. І. Машина. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 148 с.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Робоча програма за темами.....	4
МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ	7
<i>Тема 1.</i> Засади банківського кредитування і прийняття рішень про надання позички	7
<i>Тема 2.</i> Банківські ризики	14
<i>Тема 3.</i> Кредитний ризик як складова банківських ризиків	19
<i>Тема 4.</i> Менеджмент кредитного ризику	36
<i>Тема 5.</i> Особливості кредитування підприємств агропромислового комплексу	42
<i>Тема 6.</i> Особливості кредитування суднобудівних підприємств	48
Тести та питання для контролю знань за модулем 1	53
МОДУЛЬ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ	58
<i>Тема 7.</i> Процес банківського кредитування	58
<i>Тема 8.</i> Оцінювання кредитоспроможності позичальника	66
<i>Тема 9.</i> Проблемні позички і засоби реструктурування безнадійних боргів	75
<i>Тема 10.</i> Кредитний портфель комерційної банківської установи, його класифікація і аналіз	83
<i>Тема 11.</i> Створення резерву для покриття можливих втрат від кредитних операцій	87
Тести та питання для контролю знань за модулем 2.....	93
Вихідні контрольні питання	98
Список рекомендованої літератури	101